

FREMTIDENS IDRÆTSFACILITETER I FREDERIKSBERG KOMMUNE

Afslutningsnotat/ September 2016

Peter Forsberg

Idrættens
Analyseinstitut

Titel

Fremtidens idrætsfaciliteter i Frederiksberg Kommune - afslutningsnotat

Forfatter

Peter Forsberg

Rekvirent

Frederiksberg Kommune og Frederiksberg Idræts-Union

Layout

Idrættens Analyseinstitut

Forsidefoto

Peter Forsberg

Udgave

1. udgave, København, september 2016

Pris

Rapporten kan downloades gratis i vidensbanken på www.idan.dk

ISBN

978-87-93375-60-4 (pdf)

Udgiver

Idrættens Analyseinstitut

Kanonbådsvej 4A

DK-1437 København K

T: +45 3266 1030

E: idan@idan.dk

W: www.idan.dk

Gengivelse af denne rapport er tilladt med tydelig kildehenvisning.

FREMTIDENS IDRÆTSFACILITETER I FREDERIKSBERG KOMMUNE

AFSLUTNINGSNOTAT

Indhold

Indledning.....	5
Resumé	6
En kommune med unikke vilkår for idrætten	6
Mange borgere pr. facilitet.....	7
Børn, unge og voksnes idrætsvaner	8
Status blandt idrætsforeninger i kommunen	13
Tilfredshed med idrætsfaciliteterne i kommunen.....	13
Kapacitetsbenyttelse - et kerneområde	15
Idrætsområdets økonomi.....	20
Perspektiver for fremtidens idræt i Frederiksberg.....	22
Politiske prioriteringer og skjulte potentialer	22
Flere idræts- og foreningsaktive	24
Tal på idræt i Frederiksberg kommune og nabokommuner.....	27
Optimering af benyttelse af idrætsfaciliteter og steder til idræt og motion	28
Idrættens organisering og Frederiksberg Idræts-Unions særlige rolle	34
Økonomi og tilskud.....	35
Litteratur	39

Indledning

Dette afslutningsnotat sammenfatter og perspektiverer en undersøgelse af idrætsområdet i Frederiksberg Kommune, som Idrættens Analyseinstitut (Idan) har gennemført i første halvdel af 2016.

Undersøgelsen er udarbejdet for Frederiksberg Kommune og Frederiksberg Idræts-Union og udgør et grundlag for fremtidens arbejde med at udvikle og skabe gode rammer for idrætslivet i kommunen. Undersøgelsen har især fokus på brugen af idrætsfaciliteter i kommunen.

Undersøgelsen dokumenterer antal aktive, organiseringsgrad og brug af faciliteter, ligesom centrale forhold i Frederiksberg Kommune sammenlignes med andre relevante kommuner¹. Undersøgelsen har også haft fokus på udbyttet af driftsmidler på idrætsområdet og udnyttelsen af udvalgte faciliteter i kommunen.

Frederiksberg Kommune og Frederiksberg Idræts-Union har på baggrund af undersøgelsen bedt Idan opridse perspektiver for fremtidens idræt i Frederiksberg Kommune. De fremgår til sidst i dette notat.

Læsevejledning

Afreporteringen af den samlede undersøgelse af 'Fremtidens idrætsfaciliteter i Frederiksberg Kommune' fremgår af dette korte afslutningsnotat samt baggrundsrapporten med syv delanalyser (Forsberg og Nielsen, 2016).

Afslutningsnotatet indledes med et kortfattet resumé af de væsentligste hovedresultater fra baggrundsrapporten. Dernæst behandles en række særlige fokusområder, som Frederiksberg Kommune og Frederiksberg Idræts-Union har bedt Idan belyse og komme med perspektiver på.

Al dokumentation til afslutningsnotatet findes i baggrundsrapporten. Delanalyserne indeholder mange figurer og tabeller, som kan være til inspiration for fremtidige tiltag og beslutninger blandt aktørerne på idrætsområdet og for den idrætspolitiske debat i Frederiksberg Kommune. Delanalyserne kan læses særskilt og bruges som opslagsværk.

¹ De gennemgående sammenligningskommuner er Ballerup, Frederikssund, Gentofte og Gladsaxe Kommune.

Resumé

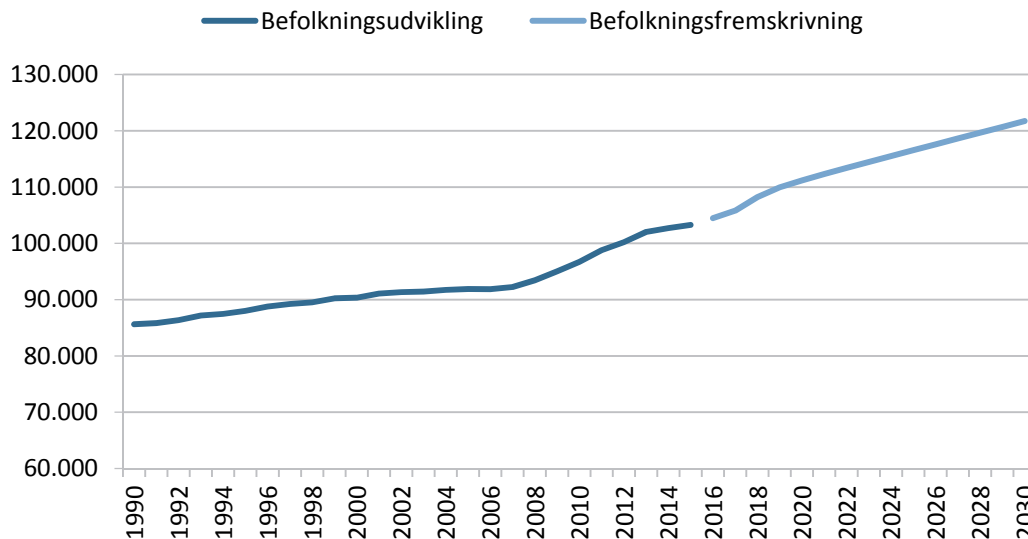
Idrættens Analyseinstitut (Idan) har undersøgt idrætsområdet i Frederiksberg Kommune fra flere forskellige vinkler. De væsentligste hovedresultater fra de i alt syv delanalyser i baggrundsrapporten (Forsberg og Nielsen, 2016) gennemgås i kort form herunder.

En kommune med unikke vilkår for idrætten

Frederiksberg Kommune er geografisk landets mindste kommune, men er syvende størst målt på indbyggertal. Befolkningstætheden i kommunen er den højeste i landet, og der bor næsten dobbelt så mange mennesker pr. kvadratkilometer som i kommunen med næsthøjest befolkningstæthed i Danmark (København). Den høje befolkningstæthed skaber helt særlige vilkår for idrætten i kommunen. Ingen andre danske kommuner har samme udfordring med at finde plads til anlagte idrætsfaciliteter som Frederiksberg.

Udfordringen vil vokse over de kommende år i takt med, at kommunens indbyggertal vil stige. I 2030 forventer kommunens befolkningsprognoser, at der vil være godt 17.000 flere indbyggere i kommunen (se figur 1). Dertil kommer et stigende indbyggertal i den omgivende Københavns Kommune, hvor særligt etableringen af Carlsberg Byen med forventet 4.200 nye tilflyttere de kommende ti år også vil få betydning for Frederiksberg Kommune på idrætsområdet.

Figur 1: Befolkningsudvikling i Frederiksberg Kommune, 1990-2030²

Kilde: Frederiksberg Kommune (2016).

Borgerne i Frederiksberg Kommune er en sammensat størrelse. Der bor i kommunen mange unge voksne (21-40 år), mens børn og unge (5-20 år) samt modne voksne (41-70 år) er

² Befolkningsprognosen (lyseblå linje) er jf. Økonomiafdelingen, Frederiksberg Kommune et skøn baseret på en række konkrete forudsætninger, hvor der er sandsynlighed for, at de ændres over tid. Det betyder, at usikkerheden i prognosen (lyseblå linje) vokser med tidshorisonten (Frederiksberg Kommune, 2016).

underrepræsenterede. Populært siger man, at de studerende flytter til kommunen, mens børnefamilierne flytter fra.

Mange af kommunens borgere er i gang med en videregående uddannelse, og borgernes uddannelsesniveau er højt. Der bor dog også en del borgere i kommunen, som ikke hører til blandt de mest ressourcestærke, og som på den ene eller anden vis er økonomisk belastede. Der bor også en del personer med anden etnisk herkomst end dansk i kommunen.

Mange borgere pr. facilitet

De 104.481 indbyggere i Frederiksberg Kommune deles om 5 almindelige idrætshaller, 17 fitnesscentre, 17 fodboldbaner, 28 udendørs tennisbaner, 9 indendørs tennisbaner, 2 svømmehaller og en lang række andre faciliteter og steder til idræt og motion. I praksis benytter mange borgere også faciliteter og steder i andre kommuner, ligesom borgere fra nabokommuner også drager til Frederiksberg Kommune for at dyrke idræt og motion.

Stiller man facilitetsdækningen i Frederiksberg Kommune over for forholdene i andre kommuner, fremstår adgangen til faciliteter som en særlig udfordring (se tabel 1). Der er betydeligt flere borgere om at dele de fleste gængse facilitetstyper i kommunen end i andre danske kommuner. Nedenfor ses et eksempel på facilitetsdækningen i sammenligningskommunerne.

Tabel 1: Antal borgere pr. idrætsfacilitet i Frederiksberg Kommune og andre kommuner³

	Antal, (Frederiksberg)	Frederiksberg	Ballerup	Frederiks-sund	Gentofte	Gladsaxe
Almindelig idrætshal (800+ m ²)	5	20.896	3.445	3.727	7.535	8.489
Lille idrætshal (300-799 m ²)	13	8.037	5.358	6.389	8.372	16.979
Svømmehal (≥25 m.)	2	52.241	48.224	22.363	37.675	22.638
Svømmefacilitet (<25 m.)	2	52.241	6.889	8.945	18.838	16.979
Fitnesscenter	17	6.146	2.192	5.591	4.432	4.245
Skydeanlæg	1	104.481	24.112	4.066	75.350	67.914
Fodboldbane (naturgræs)	9	11.609	3.215	1.242	6.279	2.830
Fodboldbane (kunstgræs)	8	13.060	24.112	11.181	9.419	22.638
Tennisbane (udendørs)	28	3.731	6.028	3.440	2.355	3.574
Tennisbane (indendørs)	9	11.609	24.112	-	10.764	-
Atletikanlæg	1	104.481	48.224	44.725	75.350	67.914
Ridebaneanlæg	0	-	48.224	4.473	15.070	-
Golfanlæg	0	-	24.112	44.725	-	-

Tabellen viser antal borgere pr. facilitetstype (forholdstallet). Forholdstallet er udregnet ved at tage antal borgere i kommunen og dividere med antallet af faciliteter inden for de forskellige typer. Kommunen med lavest forholdstal er markeret med fed. Kilde: Frederiksberg Kommune, Danmarks Statistik, 2016K1 og Facilitetsdatabase, 2016.

³ Optællingerne i de nævnte kommuner er foretaget i forbindelse med undersøgelser i kommunerne. Der findes ikke tal for landsplan, Københavns Kommune eller Aarhus Kommune.

Frederiksberg Kommune er fuldt udbygget, og udfordringen med at finde plads til idræt og motion vil stige i takt med, at antallet af borgere i kommunen vokser. I dag oplever mange idrætsforeninger i kommunen begrænsninger på kapacitetsområdet, og flere foreninger har lange ventelister. Der er intet, der tyder på, at presset vil mindske fremover.

Siden 2007 har idræts- og foreningsdeltagelsen i Frederiksberg Kommune ifølge tal fra de landsdækkende idrætsvaneundersøgelser været relativt stabil, og fortsætter det i fremtiden, vil der i 2025 være ca. 4.900 flere idrætsaktive borgere blandt 0-80-årige i kommunen⁴. Det bedste bud på fremtidens behov er en videreførelse og intensivering af det billede, som har gjort sig gældende på aktivitetssiden siden 1998. Børn og unges aktivitetsvalg har i perioden været relativt stabilt, mens man på voksensiden har set visse udsving i tilslutning til forskellige former for motionsaktiviteter. Samlet set betyder det, at det mest sandsynlige scenarie er øget efterspørgsel efter tider til foreningsaktiviteter for børn og unge i anlagte idrætsfaciliteter som almindelige idrætshaller, mindre idrætshaller/gymnastiksale, boldbaner og svømmehaller, mens voksne i højere grad vil efterspørge frit tilgængelige udenørsfaciliteter som fitnessredskaber samt motions- og løberuter.

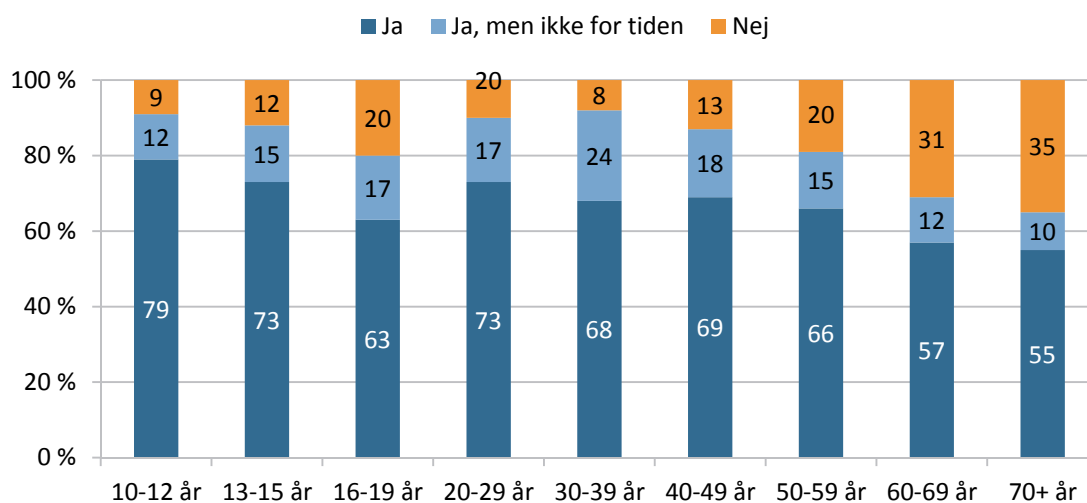
Børn, unge og voksnes idrætsvaner

De aktuelle idrætsvaner i Frederiksberg Kommune er i undersøgelsen blevet undersøgt via spørgeskemaundersøgelser blandt børn og unge (10-15 år) og voksne (16-80 år). De to undersøgelser giver blandt andet indblik i andelen af idrætsaktive i kommunen, deres be- væggrunde for at være aktive (eller inaktive) samt deres brug af idrætsfaciliteter og steder til idræt og motion.

Undersøgelsen blandt de 10-15-årige børn og unge i kommunen viser, at tre ud af fire (74 pct.) normalt dyrker idræt, sport eller motion. De yngste (10-12 år) er i lidt højere omfang end de ældste (13-15 år) idrætsaktive (se figur 2), og der er forskel på piger og drenge. Drenge (79 pct.) er i højere grad end piger (69 pct.) idrætsaktive, og de mindst idrætsaktive børn og unge i kommunen finder man blandt de ældste teenagepiger. Andelen af idrætsaktive 10-15-årige i Frederiksberg Kommune er på niveau med andelen i Ballerup, Frederiks-sund og Gladsaxe Kommune, mens det ligger under niveauet i Gentofte. I de andre kom-muner er de ældste teenagepiger også de mindst idrætsaktive.

⁴ Udregningen er baseret på befolkningsfremskrivning fra Danmarks Statistik og baseret på aldersgrup-pers nuværende aktivitetsniveau (fra den landsdækkende idrætsvaneundersøgelse, 2016) fremskrevet til 2025. Tallet er baseret på, at 50 pct. af 0-9-årige tilflyttere er idrætsaktive, 83 pct. af de 10-15-årige og 62 pct. af de 16-80-årige.

Figur 2: Børn, unge og voksnes idrætsdeltagelse (pct.)

Figuren viser fordelingen af børn, unge og voksnes svar på spørgsmålet: 'Dyrker du normalt idræt, sport eller motion?' (n, børn og unge = 1.053, n, voksne = 1.372).

I alt er to ud af tre voksne (65 pct.) i kommunen mellem 16-80 år er aktive med idræt, sport eller motion, og der er ingen væsentlig forskel på aktivitetsniveauet blandt mænd og kvinder. Idrætsdeltagelsen er højest blandt de 20-59-årige, mens den er noget lavere blandt de ældre på 60 år eller derover (se figur 2). Andelen af idrætsaktive i Frederiksberg Kommune er på samme niveau som i Ballerup, Frederikssund og Gladsaxe Kommune, mens den er lavere end i Gentofte. Dette er bemærkelsesværdigt med tanke på, at uddannelsesniveauet i Frederiksberg er på højde med niveauet i Gentofte og højere end i de andre kommuner. Normalt følges højt uddannelsesniveau af høj idrætsdeltagelse, men det gælder altså ikke for Frederiksberg i forhold til Gentofte. I forhold til Gentofte Kommune skal det nævnes, at der bor lidt flere borgere med anden etnisk baggrund end dansk i Frederiksberg Kommune, samt at borgere i Frederiksberg scorer lavere på socioøkonomiske faktorer end i Gentofte (der bor eksempelvis flere borgere med lav indkomst i Frederiksberg). Det kan påvirke idrætsdeltagelsen i negativ retning.

Store forskelle i børn, unge og voksnes aktivitetsvalg

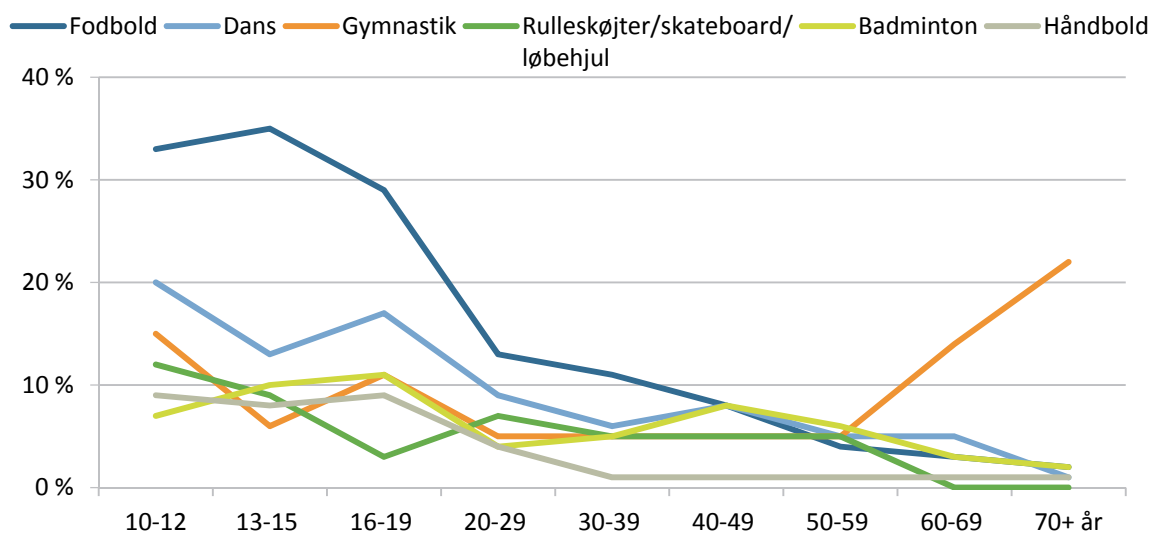
Figur 3 og 4 herunder viser børn, unge og voksnes tilslutning til de største aktiviteter i Frederiksberg Kommune på tværs af aldersgrupper⁵. Figur 3 viser tilslutningen til typiske børneidrætter, mens figur 4 viser tilslutningen til typiske voksenaktiviteter.

Børn og unge (10-15 år) er især aktive med fodbold (34 pct.), dans (16 pct.), gymnastik (10 pct.), rulleskøjter/skateboard/løbehjul (10 pct.), mens færre spiller håndbold (8 pct.) eller badminton (8 pct.) (se figur 3). En del børn og unge dyrker også styrketræning (20 pct.), svømning (18 pct.) eller løb (14 pct.) (medtaget i figur 4 under typiske voksenidrætter). En

⁵ Det skal bemærkes, at undersøgelserne af børn, unge og voksne ikke følger de samme respondenter over tid. Derfor er tallene et udtryk for forholdene på undersøgelsestidspunktet, og det er ikke til at sige, om eksempelvis de unge i undersøgelsen i fremtiden vil følge samme mønster, som man finder blandt nutidens voksne.

del af de store børneidrætter er meget kønsopdelte. Langt flere 10-15-årige drenge end piger spiller fodbold (drenge 54 pct., piger 14 pct.) og står på rulleskøjter/skateboard/løbehjul (drenge 14 pct., piger 7 pct.), mens pigerne omvendt dominerer til dans (piger 30 pct., drenge 1 pct.) og gymnastik (piger 16 pct., drenge 4 pct.). I håndbold, badminton, styrketræning, svømning og løb er drenge og pigers deltagelse mere ens.

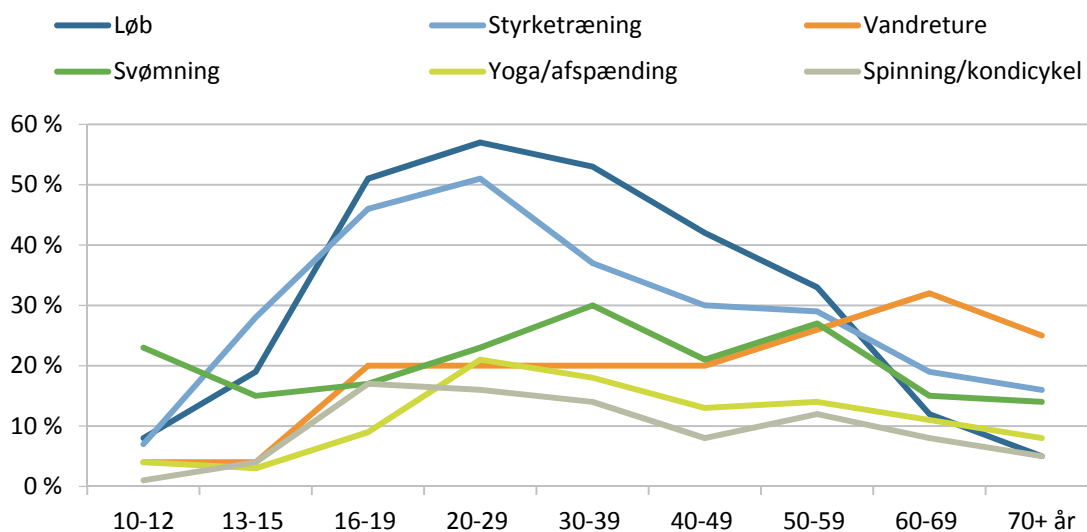
Figur 3: Børn, unge og voksnes deltagelse i typiske børneidrætter (pct.)

Figuren viser andelen af regelmæssige aktive inden for det seneste år i seks af de otte største børneidrætter i Frederiksberg Kommune fordelt på aldersgrupper. Styrketræning (nr. 2, 20 pct. af 10-15-årige) og løb (nr. 5, 14 pct. af 10-15-årige) fremgår af figur 4. Figuren er baseret på alle børn og unge (n = 1.053) og voksne (n = 1.372).

Markant færre voksne dyrker fodbold (8 pct.), dans (6 pct.), rulleskøjter/skateboard/løbehjul (4 pct.), badminton (5 pct.) og håndbold (1 pct.), mens gymnastik (9 pct.) dyrkes af ligeså mange voksne (særligt ældre) som børn. De voksne dyrker især forskellige former for motionsaktiviteter, og løb (36 pct.) er den største aktivitet efterfulgt af styrketræning (32 pct.), vandreture som motion (24 pct.) og svømning (22 pct.) (se figur 4). Hver sjette voksne dyrker yoga/afspænding (15 pct.), mens hver tiende dyrker spinning/kondicykel (11 pct.). Styrketræning, svømning, vandreture og spinning/kondicykel dyrkes af stort set lige mange mænd og kvinder, mens flere mænd (41 pct.) end kvinder (33 pct.) løber. Kvinder (22 pct.) dyrker i markant højere grad end mænd (5 pct.) yoga/afspænding.

Figur 4: Børn, unge og voksnes deltagelse i typiske voksenidrætter (pct.)

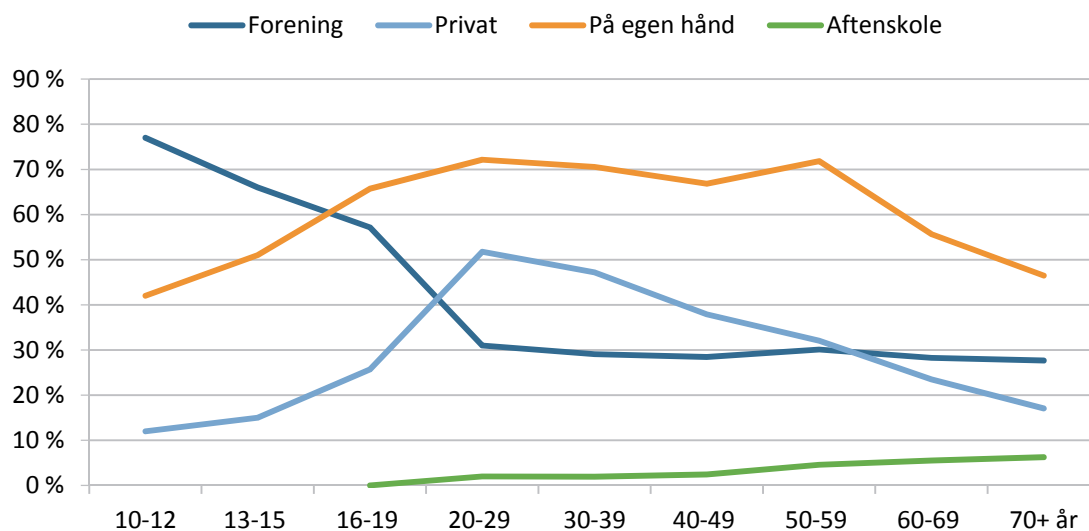

Figuren viser andelen af regelmæssige aktive inden for det seneste år i de seks største voksenidrætter i Frederiksberg Kommune fordelt på aldersgrupper. Figuren er baseret på alle børn og unge (n = 1.053) og voksne (n = 1.372).

Idrættens organisering og steder/arenaer

Foreningsidrætten står centralt blandt børn og unge i Frederiksberg Kommune, og langt de fleste børn og unge er aktive i en idrætsforening (71 pct.). Det billede er markant anderledes blandt voksne (30 pct.), hvor idræt på egen hånd er klart mest udbredt (65 pct.). Fra de sene teenageår bliver foreningsidrætten i Frederiksberg Kommune overhalet af idræt på egen hånd og i privat regi (se figur 5). Særligt den privatorganiserede idræt er stor blandt voksne i kommunen (36 pct.), mens foreningsidrætten omvendt har noget mindre tilslutning. Det er et særkende for idrætten i Frederiksberg Kommune, at den private sektor samlet set er større end foreningsidrætten blandt de voksne.

Figur 5: Organisering af børn, unge og voksnes idræts- og motionsaktiviteter (pct.)

Figuren viser fordelingen af de tre største organiseringsformer blandt borgere i Frederiksberg Kommune, som har dyrket mindst én aktivitet det seneste år. Fordelt på alder (n, børn og unge = 1.053, n, voksne = 1.372). Kun voksne har kunne angive aftenskole.

Tilslutningen til de forskellige organiseringsformer varierer på tværs af aldersgrupper (se figur 4), ligesom der er forskelle mellem mænd og kvinder (ikke vist i figur). Mænd er i lidt større omfang aktive på egen hånd (mænd 72 pct.⁶, kvinder 59 pct.) og i foreninger (mænd 32 pct., kvinder 28 pct.), mens kvinder i højere grad er aktive i privat regi (kvinder 39 pct., mænd 32 pct.) og i aftenskoler (kvinder 5 pct., mænd 1 pct.).

Også i forhold til steder til idræt og motion er der store forskelle mellem børn, unge og voksne. Børn og unge er storforbrugere af de mest gængse idrætsfaciliteter som haller/sale, boldbaner og svømmehaller, mens voksne primært dyrker idræt og motion i naturen og/eller i fitnesscentret. Det billede gør sig også gældende i Ballerup, Frederikssund, Gladsaxe og Gentofte Kommune.

Bevæggrunde for at gå til idræt

Den helt overvejende grund til at gå til idræt blandt børn og unge er at have det sjovt og blive bedre til sin sport. De ønsker får langt de fleste børn og unge opfyldt i deres idrætsforening. Skal voksne gå til idræt, er det helt afgørende for dem, at aktiviteten tiltaler dem, samt at aktiviteten kan passes ind i deres hverdag med fleksible træningstidspunkter. De voksne mellem 20-59 år foretrækker at træne mellem kl. 16-20, mens de ældre på 60 år eller derover helst vil træne i dagtimerne mellem kl. 8-12. Netop i tidsrummet kl. 16-20 er der begrænset kapacitet i kommunens faciliteter til foreningsaktiviteter for voksne, mens der i forhold til formiddagstimerne burde være mulighed for at finde ledig kapacitet til foreningsaktiviteter i eksisterende faciliteter.

⁶ Når andelen af aktive mænd på egen hånd kan overstige idrætsdeltagelse blandt mænd, skyldes det, at idrætsdeltagelsen er baseret på deltagelse ved undersøgelsestidspunktet, mens organisering er baseret på aktiv inden for det seneste år.

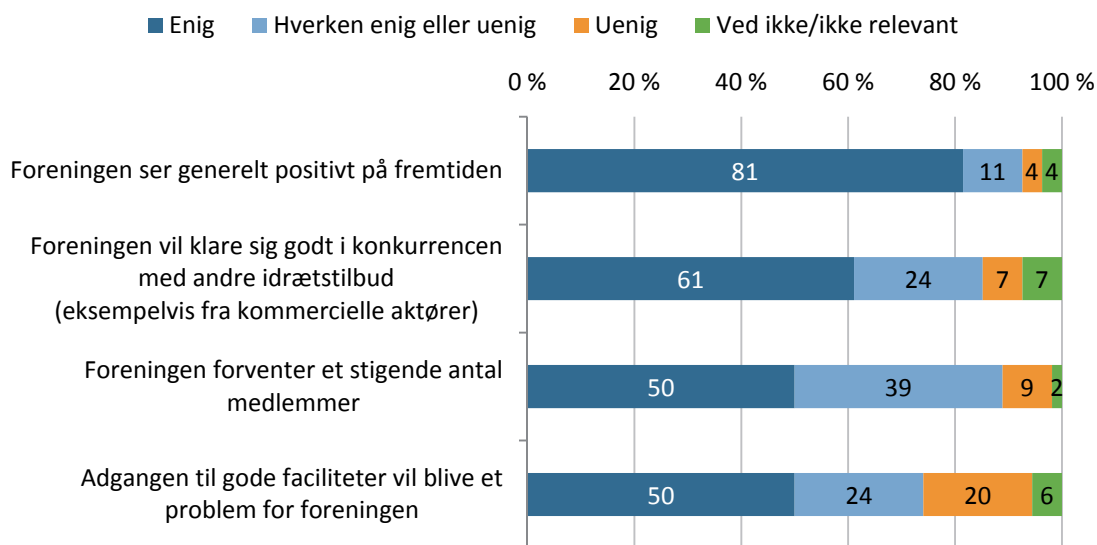
Status blandt idrætsforeninger i kommunen

Idrætsforeningerne i Frederiksberg Kommune er velfungerende og har stor tiltro til egne evner. Foreningerne er optagede af at stille gode træningstilbud til rådighed for medlemmerne uanset deres niveau, og foreningerne vægter medlemsfremgang højt. Det betyder ikke det store for foreningerne, om medlemmerne kommer fra Frederiksberg Kommune eller en anden kommune, og de fleste foreninger har i praksis også Frederiksberg Kommune og nabokommunerne som deres virkeområde.

Flere foreninger har oplevet fremgang end tilbagegang de seneste fem år i forhold til antal medlemmer, frivillige og ansat personale. Foreningerne udtrykker stor tilfredshed med deres generelle økonomi og evnerne til at skabe egenindtægter. Flere foreninger udtrykker også tilfredshed end utilfredshed med størrelsen på tilskuddene fra det offentlige.

Foreningerne ser generelt lyst på fremtiden, og hovedparten regner med, at de vil klare sig godt i konkurrencen med andre idrætstilbud. Hver anden forening forventer, at de vil få flere medlemmer over de kommende fem år (se figur 6).

Figur 6: Idrætsforeningernes syn på fremtiden (de kommende fem år) (pct.)

Figuren viser svarfordelinger på fire udsagn i forhold til spørgsmålet: 'Hvordan vurderer foreningen den nærmeste fremtid (de kommende fem år)?' (n = 54).

Der er dog også områder, som foreningerne ikke er tilfredse med eller forholder sig kritiske overfor. Ud over en markant utilfredshed med folkeskolereformens betydning for foreningslivet som helhed (blandt de berørte foreninger) er det særligt udfordringer på facilitetsområdet, foreningerne er optagede af og bekymrede for.

Tilfredshed med idrætsfaciliteterne i kommunen

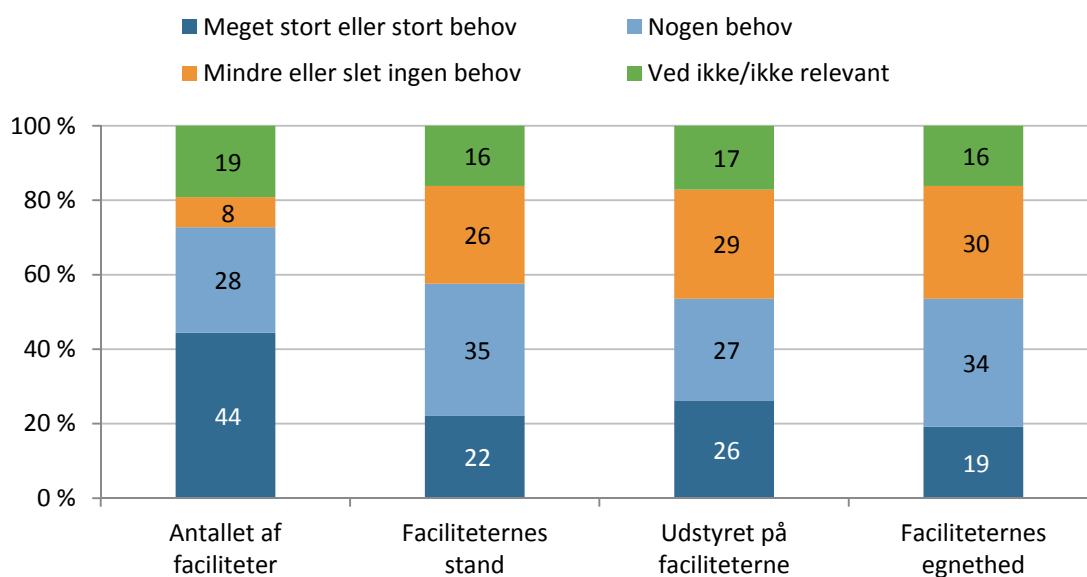
Der er forskel mellem borgernes og brugernes (idrætsforeninger, skoler, kommunale institutioner, øvrige foreninger og aftenskoler) vurdering af idrætsfaciliteterne i kommunen.

Helt generelt er børn, unge og voksne ganske godt tilfredse med idrætsfaciliteterne i deres nærområde, mens brugerne er noget mere tilbageholdende.

Det kan hænge sammen med, at borgerne oplever en større grad af valgfrihed end brugerne i den forstand, at borgerne kan benytte og veksle mellem mange forskellige faciliteter og steder til idræt og motion lokalt og ikke nødvendigvis er begrænsede af kommunalt støttede/drevne faciliteter eller faciliteter inden for kommunegrænsen. Lokalt er i den sammenhæng et vidt begreb, og selvom mange borgere når til deres typiske træningssted på under 15 minutter, kan der sagtens være tale om en facilitet eller et sted i Københavns Kommune. Mange borgere veksler mellem at dyrke idræt i og uden for Frederiksberg Kommune.

Godt hver anden bruger vurderer, at de faciliteter, de har til rådighed i kommunen, dækker deres behov. Det er omtrent den samme andel som i andre kommuner, men derfor kan der sagtens være anledning til at arbejde for bedre forhold. Brugere er mest tilfredse med faciliteternes stand, udstyret på dem og deres egnethed, og det er et mindretal af brugerne, som vurderer, at der her er 'stort eller meget stort behov' for forbedringer. Det er særligt i forhold til antallet af faciliteter, at brugerne ønsker forbedringer (se figur 7).

Figur 7: Brugernes vurdering af behov for forbedringer på facilitetsområdet (pct.)

Figuren viser svarfordeling på spørgsmålet: 'Hvordan vurderer I behovet for forbedringer i forhold til nedenstående forhold?' (n, idrætsforeninger = 56, n, øvrige foreninger/aftenskole = 20, n, skoler/institutioner = 24).

Frederiksberg Idræts-Union spiller en nøglerolle på facilitetsområdet som både ejer, driftsherre og administrator. Denne særlige organisering med unionen som en central aktør er et særkende for idrætsområdet i kommunen, og den har været et væsentligt område at belyse.

En af hovedtankerne i den særlige organisering er at sikre foreningernes indflydelse og medbestemmelse i forhold til faciliteternes drift, udvikling og fordeling af tider. Selvom en del foreninger godt kunne tænke sig, at de havde større indflydelse på fordelingen af tider, er det samlede billede, at foreningerne er tilfredse med Frederiksberg Idræts-Unions ind-

sats. To ud af tre idrætsforeninger vurderer, at unionen er en god repræsentant for deres interesser over for kommunen, og ligeså mange vurderer, at unionen sikrer tidssvarende faciliteter i kommunen.

Kapacitetsbenyttelse – et kerneområde

Undersøgelsen har haft særlig fokus på at belyse benyttelsen af en lang række anlagte idrætsfaciliteter i kommunen ud fra bookingdata og den faktiske brug i udvalgte uger. Undersøgelsen inkluderer de mest eftertragtede faciliteter i kommunen samt et repræsentativt udpluk af faciliteter på folkeskoler. I alt indgår fem almindelige idrætshaller (800+ m²), 13 mindre idrætshaller/gymnastiksale (300-799 m²), 24 idrætslokaler/små gymnastiksale (<300 m²), ét 25 meter svømmebassin (Damsøbadet), seks 11-mands kunstgræsbaner⁷, ni 11-mands naturgræsbaner, fem mindre kunstgræsbaner, fem pødebaner, 28 udendørs tennisbaner og ni indendørs tennisbaner⁸. Desuden undersøges udsving i brug i løbet af sæsonen via optællinger udført af Frederiksberg Idræts-Union i et mindre udvalg af faciliteter under unionens administration.

Bookinger og brugerbehov

I dagtimerne (kl. 8-16) på hverdage er der flest bookinger i idrætslokaler/små gymnastiksale, på mindre kunstgræsbaner og i Damsøbadets 25 meter bassin (booking er hhv. 72, 80 og 100 pct. fra kl. 8-16). De faciliteter ligger typisk på eller i tilknytning til folkeskoler og bruges/bookes af skoler. Omvendt er der mange frie tider i almindelige idrætshaller, mindre haller/gymnastiksale og på 11-mands kunstgræsbaner (booking er hhv. 40, 52 og 33 pct.).

Efter kl. 16 på hverdage er idrætsforeninger og fritidsbrugere de primære brugere af faciliteterne, og her er stort set alle tider i almindelige idrætshaller (98 pct.), mindre idrætshaller/gymnastiksale (88 pct.)⁹, indendørs tennisbaner (95 pct.), 11-mands kunstgræsbaner (96 pct.) og Damsøbadet (100 pct.) booket til brugere. Andelen af bookinger er noget lavere i idrætslokaler/små gymnastiksale (66 pct.), på udendørs tennisbaner (65 pct.) og på mindre kunstgræsbaner (48 pct.)¹⁰. Hovedparten af idrætslokaler/små gymnastiksale og mindre kunstgræsbaner ligger på skoler, og for dem gælder, at brugen begrænses af skolernes lukketider¹¹. På hverdage skal idrætslokaler/små gymnastiksale være forladt kl. 21.30/45, knap halvdelen er lukket fredage kl. 16.30, mens seks ikke kan bruges i weekender. Tre mindre kunstgræsbaner på skoler må kun benyttes frem til kl. 21. Fraregner man lukketider stiger andelen af bookinger ganske lidt. I åbningstider er 69 pct. af tiderne i idrætslokaler/mindre gymnastiksale booket, mens det er 55 pct. på de mindre kunstgræsbaner. Bookingerne gælder i udgangspunktet for én sæson ad gangen og varierer meget lidt, selv om brugerne angiver at have forskelligt behov for faciliteter i løbet af året. Idrætsforenin-

⁷ De seks 11-mands kunstgræsbaner inkluderer Frederiksberg Idrætspark, der er et kombineret idrætsanlæg og 11-mands kunstgræsbane (kunstgræsbane og atletikanlæg kan ikke bookes og benyttes samtidigt).

⁸ Undersøgelsen medtog også én skydekælder, én rullehockeybane og én grassmasterbane (integreret kunst-/naturgræsbane primært til elitefodbold). Se baggrundsrapporten, delanalyse 3.

⁹ Én af de mindre idrætshaller/gymnastiksale kan ikke benyttes efter kl. 16.30 på fredage og i weekender.

¹⁰ Booking (48 pct.) er et gennemsnit af uge 11 og 14 (50 pct., booket) og uge 20 og 22 (46 pct., booket).

¹¹ Det skal nævnes, at tiden til fritidsbrugere i skolefaciliteter desuden begrænses af, at skolefaciliteter typisk først kan fordeles til fritidsbrugere fra kl. 16.30/17 på hverdage.

gers selvvalgte brug af haller/sale er størst fra september til april med markant nedgang fra juni til august. Idrætsforeningernes selvvalgte brug af udendørs fodboldbaner er højt og nogenlunde stabilt i de fleste af årets måneder, men højest fra april til oktober.

Brug henover året

Frederiksberg Idræts-Union foretager løbende aktivitetsoptællinger i de faciliteter, unionen administrerer. Optællingerne viser, at der er stor variation i brugen af faciliteter henover sæsonen i dagtimer (kl. 8-16), hvor skoler er de primære brugere af faciliteter. Skolerne benytter haller/sale mest fra oktober-marts, mens brugen af kunstgræsbaner er højest i juni og september¹². I aftentimer (kl. 16-22), hvor foreninger står for de fleste aktiviteter, er benyttelsen på tværs af sæsonen mere stabil. Der er højest benyttelse af haller/sale fra august til marts og kunstgræsbaner fra marts til oktober, mens græsbaner benyttes mest før sommerferien.

Som supplement til den overordnede brug af faciliteterne hen over sæsonen, har Idan gennemført en grundig analyse, som ud over selve benyttelsen også indsamler en række supplerende informationer om brugen. Analysen er foretaget i fire udvalgte uger¹³, som repræsenterer højsæsonen for de specifikke faciliteter, og benyttelsen fremgår af figur 8 og 9 herunder opdelt på henholdsvis indendørs og udendørs faciliteter. Figurerne viser kun benyttelsen efter kl. 16, da analysen viser, at der i dagtimerne (kl. 8-16) er overskydende kapacitet i faciliteterne. Benyttelse er her defineret som, at der har været mindst én aktiv i faciliteten.

Benyttelse af indendørs faciliteter

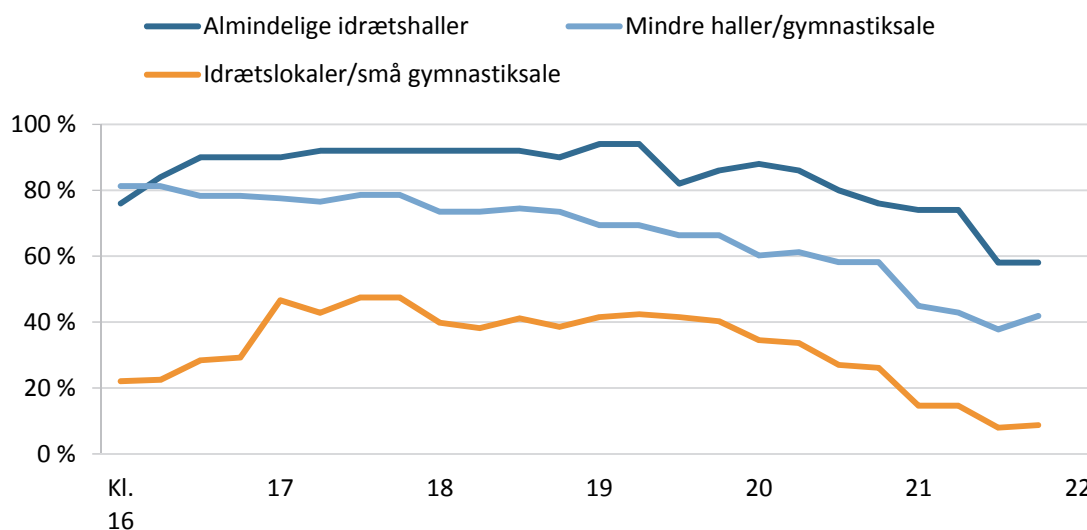
Der er meget høj benyttelse af de almindelige idrætshaller i kommunen¹⁴. Fra kl. 16.30-20.30 er 80 pct. eller mere af kapaciteten i brug i hverdagene, og her vil det være svært at nå en højere benyttelse. Efter kl. 20.30 er der et mindre potentiale for bedre benyttelse (se figur 8). Benyttelsen af de mindre haller/gymnastiksale er noget lavere, men brugsmønstret ligner de almindelige idrætshaller. Fra kl. 16.30-19 er over 70 pct. af kapaciteten i brug, og benyttelsen er noget lavere efter kl. 21 (se figur 8). En tredjedel (33 pct.) af kapaciteten fra kl. 16-22 er benyttet i idrætslokaler/små gymnastiksale, og særligt før kl. 17 og efter kl. 20 er benyttelsen lav (se figur 8). Fraregner man lukketider i idrætslokaler/små gymnastiksale, ændrer benyttelsen sig en smule (fra 33 til 37 pct.). Fredage er i alle tre facilitetstyper noget mindre benyttede end mandage til torsdage (fremgår ikke af figur).

¹² Der er ikke talt op i maj og juli - her kendes brugen ikke.

¹³ Indendørsfaciliteter er registreret i uge 11 og 14, udendørs i 20 og 22. På kunstgræsbaner er der registreret i alle uger. I weekender er der registreret i uge 10 i stedet for uge 11, da weekenden i uge 11 ligger i påskeferien. Da 2. pinsedag ligger mandag i uge 20, er der blev foretaget registreringer fra tirsdag i uge 20 til mandag i uge 21.

¹⁴ Benyttelsen er også høj i sammenligning med andre kommuner. Se baggrundsrapport, delanalyse 3.

Figur 8: Benyttelse af indendørs faciliteter fra kl. 16-22 på hverdage (pct.)

Figuren viser den procentvise brug af fem almindelige idrætshaller, 13 mindre haller/gymnastiksale og 24 idrætslokaler/små gymnastiksale på tværs af aften timerne, mandag til fredag. Data er summeret for uge 11 og 14.

Undersøgelsen har også kortlagt weekendbrugen fra kl. 8-19¹⁵. De almindelige idrætshaller er stort set fuldt bookede både på lørdage (98 pct.) og søndage (96 pct.), mens 85 pct. af tiden i de mindre haller/gymnastiksale er bookede¹⁶. Da weekender i høj grad domineres af enkeltstående aktiviteter såsom stævner og kampe (særligt søndage), vil der være større variation i brugen. To ud af tre timer (64 pct.) i åbningstiden i weekenden er benyttet i de almindelige idrætshaller, mens lidt over halvdelen af kapaciteten (54 pct.) i de mindre haller/gymnastiksale har været i brug. I idrætslokaler/små gymnastiksale er det godt hver sjette tid (17 pct.), som er benyttet¹⁷.

Undersøgelsen har også haft fokus på Damsøbadet og ni indendørs tennisbaner. I tidsrummet, hvor det primært er foreninger, som bruger Damsøbadet, er der høj benyttelse. På hverdage er otte ud af ti tider (82 pct.) mellem kl. 16 og 22 benyttet (dvs. der har været mindst én svømmer i vandet), mens der er fuld benyttelse på lørdage. På søndage er tre ud af fire tider (78 pct.) i brug. På hverdage er der flest baner i brug fra kl. 17-19, mens det i weekenden er fra kl. 10-15. De indendørs tennisbaner er booket i stort omfang, men den faktiske benyttelse ligger lidt lavere. 60 pct. af kapaciteten på de ni indendørs tennisbaner har været i brug i dagtimerne (kl. 8-16) på hverdage, mens det er 80 pct. i aften timerne (kl. 16-22). I weekenderne har 75 pct. af kapaciteten været i brug.

Benyttelse af udendørsfaciliteter

Der er stor benyttelse af de seks 11-mands kunstgræsbaner i kommunen. Banerne er blevet undersøgt i fire uger, og brugen af 11-mands kunstgræsbanerne er summeret i figur 9¹⁸. Fra

¹⁵ Registreringstidspunkterne varierer for de individuelle faciliteter.

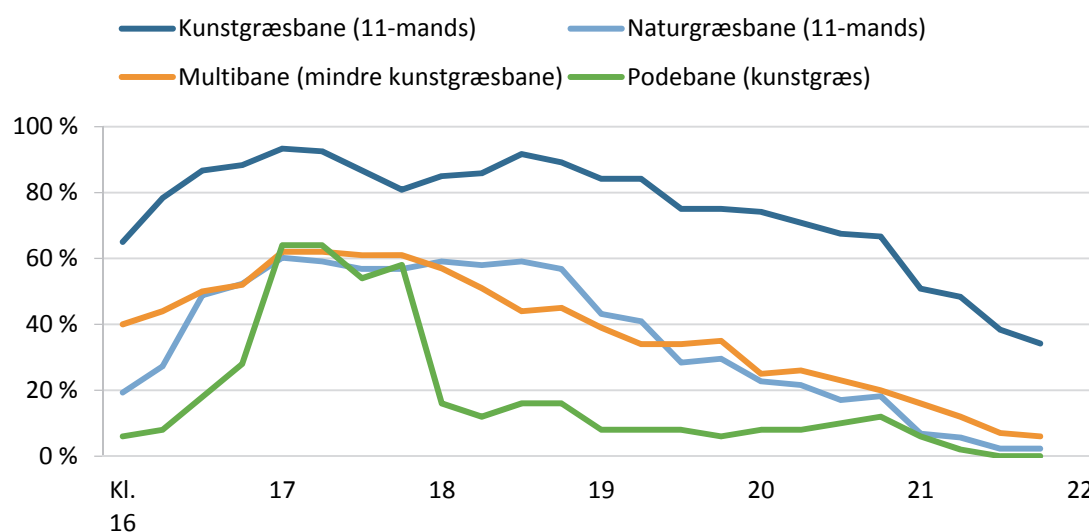
¹⁶ Analyserne er kun baseret på de faciliteter, som er åbne i weekenden (og i åbningstiden).

¹⁷ Se forrige note.

¹⁸ KB's grassmasterbane er ikke medtaget i figuren. Den indgår heller ikke i banefordelingen. Der er blevet talt op på banen, og benyttelsen kan ses i baggrundsrapporten.

kl. 16.30 til 19.15 er 80 pct. af kapaciteten eller mere i brug, og typisk deler flere hold en bane. Efter kl. 21 er halvdelen eller mindre af kapaciteten i brug. De ni naturgræsbaner er noget mindre benyttet end kunstgræsbanerne, og det er særligt fra kl. 17 til 19, at banerne er i brug (se figur 9). I forhold til kunstgræsbaner skal naturgræsbanerne have mere ro og må eksempelvis ikke benyttes før kl. 16 eller uden for turneringssæsonen. Dertil kommer, at der ikke er lys på græsbanerne, hvilket også kan begrænse brugen i dele af sæsonen (det har ikke haft betydning for benyttelsen i undersøgelsesugerne). Når det kommer til de fem mindre kunstgræsbaner samt de fem podebaner på Jens Jessens Vej, er det samlede billede, at der er en del overskydende kapacitet, og at banerne primært benyttes i de tidsrum, som særligt passer de yngre børn (ca. kl. 16.30-18).

Figur 9: Benyttelse af udendørs faciliteter fra kl. 16-22 på hverdage (pct.)

Figuren viser den procentvise brug af seks kunstgræsbaner, ni græsbaner, fem mindre kunstgræsbaner og fem podebaner (Jens Jessens Vej). Data er summeret for uge 11, 14, 20 og 22 for kunstgræsbaner og mindre kunstgræsbaner, mens data for græsbaner og podebaner er summeret for uge 20 og 22.

I weekenderne er de mindre kunstgræsbaner benyttet i cirka to ud af tre timer (62 pct.), og benyttelsen overgår brugen af 11-mands kunstgræsbaner, som ligger på 49 pct. Der er også begrænset brug af græsbanerne (19 pct.), mens podebanerne nærmest ikke benyttes (2 pct.).

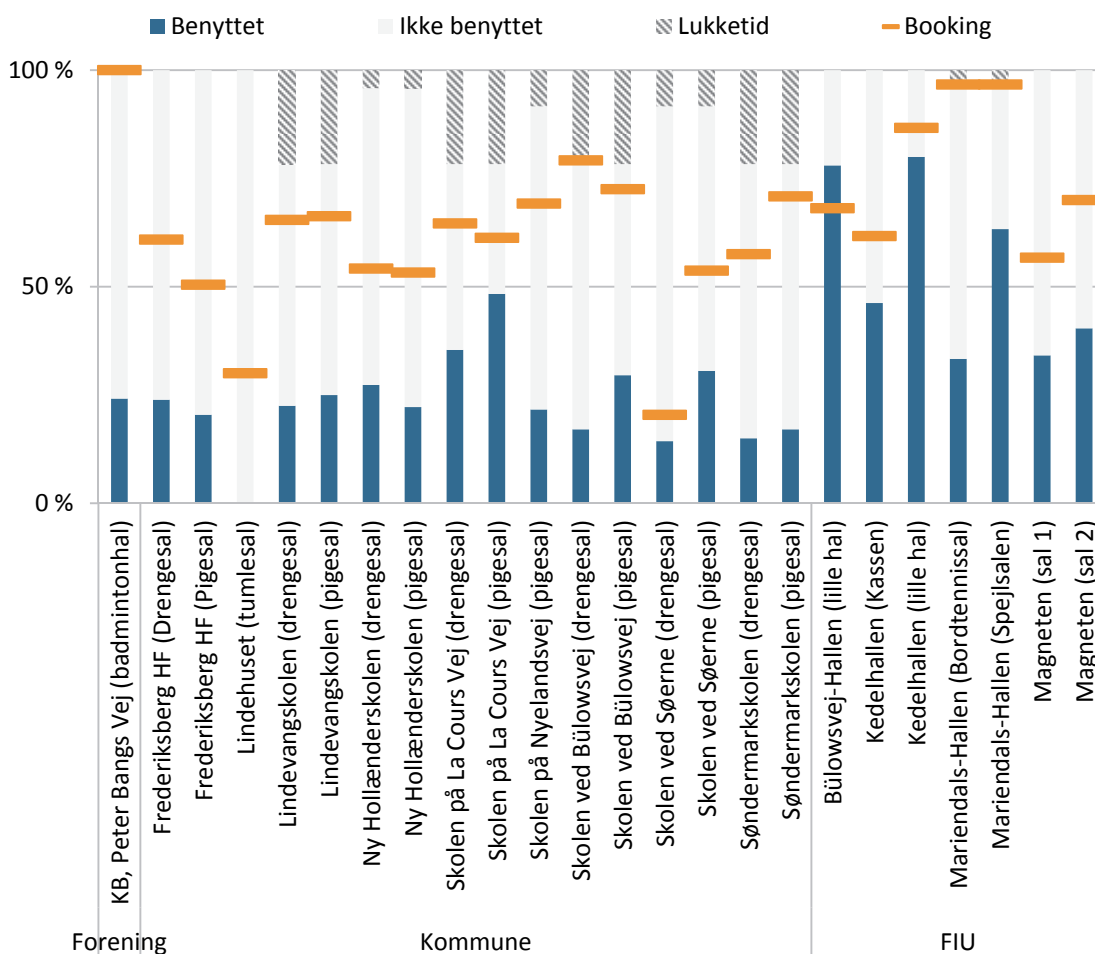
De 28 tennisbaner er i brug i 27 pct. af tiden før kl. 16 på hverdage, mens hver anden bane (50 pct.) har været i brug mellem kl. 16 og 22. I weekender har to ud af tre baner (61 pct.) været i brug. Vejret har i registreringsperioden været velegnet til tennis, og der har ikke været længere perioder med regnvejr eller lignende, som har kunnet influere nævneværdigt på den samlede brug.

Høj benyttelse i faciliteter under Frederiksberg Idræts-Unions administration

Ud over variationen i benyttelsen af de forskellige facilitetstyper varierer brugen af specifikke faciliteter inden for samme type også. Her er det interessant, at benyttelsen af idrætslokaler/små gymnastiksale er markant højere i de faciliteter, Frederiksberg Idræts-Union administrerer og fordeler tider i (se figur 10). Omvendt er benyttelsen noget lavere i de

faciliteter, som administreres af kommunen (og forening) (se figur 10, mørkeblå søjler). I gennemsnit er 50 pct. af tiden fra kl. 16-22 benyttet i idrætslokaler/ små gymnastiksale administreret af Frederiksberg Idræts-Union, mens benyttelsen ligger på 24 pct. i faciliteter administreret af kommunen (24 pct. i faciliteten administreret af forening). Også andelen af bookede tider er højere i idrætslokaler/små gymnastiksale under unionens administration (78 pct.) end under kommunens (59 pct.) (se figur 10, orange bjælker). Samme forhold gælder også fremmøde til bookede tider¹⁹.

Figur 10: Brug af idrætslokaler/små gymnastiksale fra kl. 16-22 på hverdage (pct.)²⁰

Figuren viser den procentvise brug af specifikke idrætslokaler/små gymnastiksale fra kl. 16-22 på hverdage i uge 11 og 14 opdelt på administration af tider. De mørkeblå søjler viser den procentuelle benyttelse, de orange bjælker viser andelen af bookede tider, mens de gråskraverede søjler angiver lukkeperioder.

Som figur 10 viser, er der en del lukketider i faciliteterne under kommunens administration. De ligger i de sene aftentimer og på fredage, som generelt er mindre eftertragtede tider.

¹⁹ Sammenligning kan ikke foretages for andre typer af faciliteter, da administrationen ikke varierer i samme omfang.

²⁰ Lindehuset (tumlesal) har slet ikke været benyttet i registreringsugerne. Lindehuset indgår pt. i en forsøgsordning med henblik på at øge fritidsbrugeres benyttelse af kommunale lokaler, som ikke har fritidsbrug som primært formål (f.eks. plejehjem og daginstitutioner). Ordningen er under implementering.

Foretager man analysen på åbningstiden alene, stiger benyttelsen i faciliteterne under kommunens administration en smule til 27 pct. (fra 24 pct.), mens andelen af bookinger stiger til 63 pct. (fra 59 pct.). Når stigningen er så begrænset, skyldes det, at en del aktiviteter har været afholdt uden for åbningstiden og uden booking. Der sker ingen forskydninger for faciliteter administreret af Frederiksberg Idræts-Union (eller forening).

Den højere benyttelse af idrætslokaler/små gymnastiksale under unionens administration kan delvist afspejle, at unionen varetager fordelingen af de mere eftertragtede idrætslokaler/små gymnastiksale i kommunen, og at der i mange af disse er bemanning (modsat på folkeskoler), og at de ligger på egentlige idrætsanlæg. Forskellene er dog så markante, at det giver grund til at overveje, om de tiltag og procedurer, unionen arbejder med, kan anvendes i eksempelvis skolefaciliteter. Perspektiver og forslag til at optimere kapacitetsbenyttelsen behandles senere i dette notat.

Børn og unge prioriteres i faciliteterne

Sideløbende med at registrere benyttelsen af faciliteter har Idan indsamlet oplysninger om udøverne i aktiviteterne. I de sene eftermiddagstimer og tidlige aftentimer domineres aktiviteterne i faciliteterne af børn og unge op til 15 år, og de prioriteres helt i tråd med folkeoplysningsloven i de tidsrum, som passer dem bedst. I de senere aftentimer tager andre brugergrupper over i faciliteterne. Mens aktiviteterne i de almindelige idrætshaller har en nogenlunde lige kønsfordeling, er der meget stor dominans af drenge/mænd på 11-mands kunstgræsbaner (ni ud af ti deltagere er drenge/mænd). Helt generelt er der en overvægt af drenge/mænd i foreningstiden i de kommunalt støttede faciliteter.

I indendørsfaciliteterne er håndbold (18 deltagere pr. forløb) efterfulgt af basketball (17 deltagere pr. forløb) de aktiviteter, som gennemsnitligt har flest deltagere pr. forløb, mens badminton (9 deltagere pr. forløb) har relativt få. Samlet set havde knap halvdelen (45 pct.) af alle aktiviteter i undersøgelsesugerne minimum 15 deltagere, og flest aktiviteter i de almindelige idrætshaller havde mindst 15 deltagere (70 pct. af forløbene). Der var flest deltagere i faciliteterne på tidspunkter, hvor flere aktiviteter foregik samtidig i faciliteten. Særligt på kunstgræsbanerne foregik der ofte to eller flere sideløbende aktiviteter på banerne, men også i de almindelige idrætshaller i aftentimerne var der en del forløb med to eller flere aktiviteter ad gangen, hvilket er et tegn på, at der generelt er fokus på en høj udnyttelse af kapaciteten i kommunen.

Idrætsområdets økonomi

Frederiksberg Kommune har relativt lave driftsudgifter til idrætsområdet opgjort pr. borger. Her tæller kun driftsudgifter på de egentlige idrætsbudgetter i kommuner med, og driftsudgifter til skolefaciliteter indgår ikke, da de figurerer under de enkelte skolers budgetter. Derfor skal sammenligningen tages med forbehold for variation i antallet af skolefaciliteter kommuner i mellem.

I 2015 løb de samlede driftsudgifter i Frederiksberg Kommune op i 514 kr. pr. borger. Det er mindre end landsgennemsnittet (656 kr. pr borger) og i alle de udvalgte sammenlig-

ningskommuner. Blandt sammenligningskommunerne bruger Ballerup mindst (529 kr. pr. borger) og Gentofte mest (1.057 kr. pr. borger).

Fælles for alle kommuner er, at langt de fleste driftsudgifter går til idrætsfaciliteter, og de lave driftsudgifter i Frederiksberg Kommune skal derfor også ses i lyset af, at antallet af borgere pr. facilitet er væsentligt højere i Frederiksberg end i sammenligningskommunerne. Tager man afsæt i de absolutte driftsudgifter til facilitetsområdet i kommuner og sætter dem i forhold til antallet af faciliteter, er der ingen indikation på, at man får mere eller mindre for pengene i Frederiksberg Kommune. Det skal her nævnes, at der er store forskelle mellem kommuner, og at der er mange ubekendte forhold i faciliteternes økonomi²¹. Det kan influere på muligheden for at konkludere anderledes.

²¹ Der er ret stor viden om økonomien i faciliteter i regi af Frederiksberg Idræts-Union og Frederiksberg Gartner- og Vejservice. Samme detaljegrad har ikke været muligt at indhente fra andre kommuner.

Perspektiver for fremtidens idræt i Frederiksberg

Frederiksberg Kommune og Frederiksberg Idræts-Union har med undersøgelsen ønsket at få belyst en række særlige forhold og få Idans perspektiver herpå. De er samlet i seks hovedtemaer og følger herunder:

- Politiske prioriteringer og skjulte potentialer
- Flere idræts- og foreningsaktive
- Tal på idræt i Frederiksberg Kommune og nabokommuner
- Optimering af benyttelsen af idrætsfaciliteter og steder til idræt og motion
- Idrættens organisering og Frederiksberg Idræts-Unions særlige rolle
- Økonomi og tilskud

Mange af temaerne overlapper i praksis hinanden, og initiativer og løsninger kan i mange tilfælde gå på tværs, selvom de herunder fremstår opdelt. Perspektiver, forslag og anbefalinger er Idans bud på mulige veje at gå, og de forpligter hverken kommune eller union, men er et forsøg på at pege på mulige potentialer, som kan tilpasses og videreudvikles lokalt.

Politiske prioriteringer og skjulte potentialer

Den samlede undersøgelse viser særlige forhold og udfordringer for idrætten i Frederiksberg Kommune, og det vil kræve skarpe prioriteringer at finde de optimale løsninger. Særligt fire overordnede forhold fremstår for Idan væsentlige at forholde sig til fra politisk niveau (punkterne indgår på forskellig vis også i selvstændige afsnit herunder):

1) Langsigtet planlægning og kreative løsninger

Den altoverskyggende udfordring for idrætten i Frederiksberg Kommune er den begrænsede kapacitet på facilitetsområdet og den fortsatte tilvækst af borgere og idrætsaktive. Der er stort pres på faciliteter og steder til idræt og motion allerede i dag, og presset vil kun stige fremover. Kommunen er fuldt udbygget og er begrænset af den kommunale anlægsramme. Derfor kan pladsudfordringer ikke løses alene ved at allokere flere drifts- og anlægsmidler til området. Der vil løbende være behov for at vedligeholde og udbygge kapaciteten (både ift. nyetablering og omlægning, f.eks. fra græs til kunstgræsbaner), men facilitetsdækningen vil aldrig komme på niveau med det, man finder i langt de fleste andre kommuner i Danmark. Det giver derfor heller ikke mening med baggrund i denne undersøgelse at pege på særlige faciliteter eller områder, hvor kommunen kan investere. Kommunen kan i stedet overveje en langsigtet udviklingsplan for idræts- og facilitetsområdet, som kan etableres sammen områdets hovedaktører, borgere og nabokommuner. Her kan det være relevant at inddrage byens rum, parker og pladser og forbedre mulighederne for at benytte dem som aktivitetssted. Det skal her nævnes, at Slots- og Ejendomsstyrelsen har en række regulativer i forhold til brug af særligt Søndermarken og Frederiksberg Have, som det selvfølgelig er nødvendigt at tage højde for.

Når den eksisterende facilitetsmasse i kommunen skal renoveres eller udbygges, er det væsentligt at tænke i høj kapacitetsbenyttelse og kreative løsninger. På fodboldsiden har

den gradvise overgang fra græs- til kunstgræsbaner øget kapaciteten markant og været afgørende for fodboldklubbernes stigende medlemstal. På samme vis kan man undersøge muligheder for at finde kreative anlægsmæssige løsninger i andre facilitetstyper. Kan der bygges mere i højden? Kan der indgås partnerskaber med kommercielle udbydere af idræt eller med faciliteter i andre kommuner? Kan foreningernes generelt sunde økonomi, ventelister i flere idrætsgrene og generelt store efterspørgsel på mere kapacitet til foreningsidræt (og skoleidræt) konverteres til nye fælles finansieringsløsninger i forhold til etablering eller udvikling af idrætsanlæg?

2) Optimal kapacitetsudnyttelse

Høj kapacitetsbenyttelse bliver et kerneområde (også) i fremtiden. Anbefalinger, perspektiver og forslag herom fremgår i et senere afsnit, men forholdet er medtaget her for at understrege, at det er et kerneområde, som det fra politisk hold er væsentligt at forholde sig til. Politiske prioriteringer kan blandt andet gå på, om kvantitative mål (antal aktive) skal være en del af fordelingspolitikken i primetime (kl. 17-20)? Skal der eksempelvis stilles krav om et minimum antal deltagere? Hvordan skal prioriteringen mellem forskellige borgergrupper og aktiviteter (køn, alder, idrætsgrene, elite/bredde) i foreninger og faciliteter være? Skal der være mere plads til voksne og seniorer i foreninger og idrætsfaciliteter, og kan det ske på bekostning af børn og unge? Skal der stilles særlige betingelser for voksnes brug af faciliteter i kommunen, eller skal voksenaktiviteter primært foregå udendørs i offentlige rum og i parker eller være et anliggende for private udbydere? Kan eller skal de mange private centre i kommunen inddrages i en (mere) aktiv rolle fremadrettet med kommunale partnerskaber? Anbefalinger og forslag herom fremgår af selvstændigt hovedtema.

3) Skolefaciliteter og udendørs områder

Selvom der er høj benyttelse af mange idrætsfaciliteter i kommunen, finder man også en del faciliteter med ledig kapacitet. Det gælder især faciliteter på folkeskoler og for at imødekomme kapacitetsefterspørgslen på indendørssiden i kommune er det væsentligt at inddrage potentialer her (behandles også senere). En udvidelse af åbningstiderne i skolefaciliteter, som er lukkede på fredage og i weekender, kan være med til at øge den samlede facilitetskapacitet²². Det vil kræve, at der afsættes personaleressourcer og/eller investeres i et elektronisk låsesystem. Pt. er en del skolefaciliteter dog ikke fuldt bookedede, og derfor kan indsatser for at øge brugernes bevidsthed om kapacitetsmulighederne i skolefaciliteterne være relevant. Det kan her overvejes, om en mere simpel fordelingsprocedure administreret ét sted fra kan være en del af løsningen. Desuden er der mindre tilfredshed med skolefaciliteternes stand, egnethed og udstyr, og en generel opgradering vil formentlig kunne være med til at øge efterspørgslen og brugen af disse faciliteter også i foreningstiden. Det kan/skal muligvis ske i samarbejde med skoleområdet, som bruger faciliteterne i dagtimerne.

Ud over de anlagte faciliteter kan større brug af udendørsområder være relevant. Her tænkes selvfølgelig på parker, grønne områder og offentlige pladser, men også legepladser og

²² Se eksempelvis figur 10 for lukketider mellem kl. 16 og 22 i idrætslokaler/små gymnastiksale.

mindre faciliteter og lokaler i forbindelse med skoler og institutioner. En del legepladser i forbindelse med skoler er de senere år blevet gjort offentligt tilgængelige uden for skolens åbningstid, og det vil være relevant at sikre og udbygge mulighederne fremover også i institutionsregi. Relativt få foreninger bruger i dag offentlige udendørsarealer (f.eks. byens rum, parker og pladser), men her er der plads til foreningsaktiviteter, hvilket i nogle tilfælde vil forudsætte en indsats i forhold til konkret aktivitetsudvikling, som skal ske i overensstemmelse med de gældende regler på området.

4) Tværkommunale relationer og lokalt samarbejde

Et andet centralt politisk spørgsmål bliver balancen mellem en lokal og en mere tværkommunal orientering. Mange borgere og foreninger bevæger sig ud af kommunen for at dyrke idræt og motion, ligesom der sker en stor indpendling til foreninger og faciliteter i Frederiksberg Kommune. Transporten foregår særligt mellem Frederiksberg og Københavns Kommune, men inkluderer også andre omegnskommuner. Det kunne være et interessant element i kommunens fremadrettede arbejde at fokusere mere på tværkommunalt samarbejder. Gentofte, Gladsaxe, Hvidovre, Ballerup og Rudersdal Kommune har alle fået gennemført lignende undersøgelser af foreningslivet, faciliteter og borgeres idrætsvaner inden for de seneste år og arbejder sideløbende med Frederiksberg Kommune med forskellige grene af de samme udfordringer. Selvom ingen af kommunerne grænser op til Frederiksberg Kommune, kan tværkommunale samarbejder om erfaringer med foreningsliv, facilitetsbrug, -benyttelse og -drift (eller samdrift) være relevante. Nærliggende er det også at skabe tættere samarbejdsrelationer til Københavns Kommune.

Internt i Frederiksberg Kommune kan det være oplagt at søge større samarbejde mellem facilitetsområdet største aktører. Frederiksberg Idræts-Union og KB driver tilsammen en stor del af faciliteterne i kommunen og modtager hovedparten af områdets midler. Selvom de to aktører har kontorer få hundrede meter fra hinanden, er samarbejdet mellem de to sporadisk. Nok er KB en forening med medlemmer og Frederiksberg Idræts-Union en sammenslutning af foreninger, men mange af opgaverne med at drive og vedligeholde faciliteter er sammenfaldende, og her kan øget erfaringsudveksling givetvis komme begge parter til gavn. En større integration af faciliteter i regi af Frederiksberg Idræts-Union og KB, således at faciliteter i regi af KB i højere grad kan bruges af andre foreninger, kan muligvis øge manøvrer mulighederne på facilitetsområdet og frigøre kapacitet.

Flere idræts- og foreningsaktive

Idrætsdeltagelsen i Frederiksberg Kommune ligger på niveau med andre kommuner med lavere uddannelsesniveau, og det kan give anledning til at iværksætte et arbejde for at øge idræts- og foreningsdeltagelsen i kommunen. Det er en ambition som Frederiksberg Kommunes Kultur- og Fritidspolitik 2015-2018 (Frederiksberg Kommune, 2015) og Frederiksberg Idræts-Unions idrætsvision (Frederiksberg Idræts-Union, 2015) deler blandt andet med henvisning til Danmarks Idrætsforbund og DGI's fælles vision for idrætten i Danmark (Vision 25-50-75). Vision 25-50-75 stiller som mål, at i 2025 skal 50 pct. af den danske befolkning være aktiv i en idrætsforening, mens 75 pct. skal dyrke idræt.

Hidtil har Frederiksberg Kommune og Frederiksberg Idræts-Union ikke villet/kunnet fastsætte kvantitative mål for fremtidens idræts- og foreningsdeltagelse i kommunen, som det er sket i Vision 25-50-75. Udgangspunktet for idræts- og foreningsdeltagelsen i Frederiksberg Kommune har ikke været kendt, da det blandt andet ikke har været muligt at tage højde for indpendling fra andre kommuner til idrætsforeninger i Frederiksberg Kommune. Det kaster denne undersøgelse lys over via undersøgelserne af børn, unge og voksnes idrætsvaner. Frederiksberg Kommune er især i forhold til foreningsdeltagelsen et langt stykke fra at indfri målsætningen i Vision 25-50-75²³. Samler man børn, unge, voksne og ældre, er to ud af tre borgere i kommunen idrætsaktive (66 pct.), mens én ud af tre er aktiv i en idrætsforening (32 pct.). Andelen af idrætsaktive ligger altså 9 procentpoint under målsætningen i Vision 25-50-75, mens foreningsdeltagelsen ligger hele 18 procentpoint under. På landsplan er der også et stykke vej til at indfri visionen, men her er afstanden i procentpoint mindre for foreningsdelen (6 procentpoint), mens den er større for den samlede idrætsdeltagelse (11 procentpoint).

Som input til arbejdet med at øge idræts- og foreningsdeltagelsen træder en række borgergrupper frem som særligt relevante at have fokus på. Blandt disse grupper er idræts- og foreningsdeltagelsen lav, og det kan give anledning til at iværksætte særlige initiativer.

Familien

Børns idrætsvaner er i høj grad præget af deres forældres, og børn med idrætsaktive forældre er markant mere tilbøjelige til at dyrke idræt og motion end børn og unge med ikke-idrætsaktive forældre.

Det giver anledning til at overveje initiativer målrettet de yngre børnefamilier. Idrætsaktive forældre vil med stor sandsynlighed medføre idrætsaktive børn, og det kan give grund til at støtte op om og iværksætte tilbud med afsæt i familien. Det kan være tilbud, hvor børn og forældre er aktive sammen eller hver for sig (men på samme tid og i samme idrætsmiljø), og aktiviteter kan planlægges i skolefaciliteter (f.eks. idrætslokaler/små gymnastiksale), som er velegnede til lettere bevægelsesaktiviteter og lege.

Teenagepiger

Piger (særligt teenagepiger) er mindre aktive med idræt og foreningsidræt end jævnaldrene drenge. Forskellen mellem drenge og piger er størst blandt de ældste børn og unge, og det kan være en indikation på, at en stor del af de ældre piger tidligere har været aktive med idræt- og foreningsidræt, men i højere grad falder fra eller holder pause. De fleste inaktive piger giver da også udtryk for, at de i fremtiden gerne vil være aktive med idræt og motion (hvis de rette tilbud findes).

²³ Det skal nævnes, at DIF og DGI's Visionsgruppe ikke officielt har meldt ud, hvordan den samlede forenings- og idrætsdeltagelse skal gøres op. For Frederiksberg Kommune er anvendt tal for børne- og voksenundersøgelsen (delanalyse 4 og 5), mens landstal er for seneste idrætsvaneundersøgelse i 2016. Forenings- og idrætsdeltagelsen er udregnet for de enkelte grupper (børn/unge og voksne) og sat i forhold til borgertal. Yngre (under 7 år for landstal og under 10 år for Frederiksberg) og ældre over 80 år for Frederiksberg er ikke talt med.

Pigerne peger selv på, at de gerne vil være aktive via et private fitnesscenter, og det kan der være flere grunde til. Den fleksible struktur i fitnesscentrene, muligheden for at træne samme med venner samt at pigerne ikke skal dedikere sig til én bestemt aktivitet, men i stedet kan træne kroppen og variere mellem aktiviteter, er formentlig nogle af de forhold, der tiltaler.

Der er ikke noget i undersøgelsen, som indikerer, at piger ikke vil foreningsidrætten som sådan. Piger, der går til idræt i en forening, er lige så tilfredse hermed som drenge, og piger vægter stort set også de samme forhold som drenge for at gå til idræt. Pigerne vil have det sjovt, de vil udvikle sig og blive bedre, og de vil være sammen med venner.

Fleksible træningstilbud med varierende aktiviteter (frem for samme aktivitet) og fokus på træning af kroppen findes i begrænset omfang blandt foreninger i Frederiksberg Kommune. Tilbud af den slags kan muligvis øge pigernes deltagelse i foreningsidrætten.

De ældste borgere

Man finder i Frederiksberg Kommunen den største del af inaktive borgere blandt ældre borgere (60+ år) med kort uddannelse. Mange af de inaktive ældre har ingen tilknytning til arbejdsmarkedet og er i dag pensionister. De vurderer i højere grad end idrætsaktive voksne og ældre, at de er i dårlig form og har dårligt helbred, og der vil formentlig være mange gevinster (også på sundhedsområdet) ved at øge deres aktivitetsniveau.

Der kan være mange relevante aktiviteter for ældre, men særligt lettere motions- og bevægelsesaktiviteter ligger lige for. De mest dyrkede aktiviteter blandt ældre i kommunen er vandreture, gymnastik, svømning og styrketræning, og det er oplagt at arbejde med at udbrede disse til en større del af de ældre.

Det kan ske på mange måder, og her kan det være relevant at inddrage nogle af de aktører, som har kontakt til de ældre. Idrætsforeningerne er ikke nødvendigvis de mest oplagte udbydere, og i stedet kan kommunen søge samarbejde med forskellige typer af ældreorganisationer og aftenskoler, ligesom andre grene i kommunen kan være relevante at arbejde sammen med som eksempelvis plejehjem og sundhedscentre. Endelig har kommercielle udbydere generelt interesse i at få større kontakt med den ældre målgruppe.

Aktiviteter kan med fordel arrangeres i dagstimerne (kl. 8-12), hvor mange ældre også helst vil være aktive. Det er også oplagt at tænke i udendørs aktiviteter, ligesom private fitnesscentre også kan være en relevant samarbejdspartner. Det kan være særligt relevant i forhold til ældre med ekstra behov for støtte eller træningsvejledning. Ligeledes kan der politisk stilles krav om, at der skal reserveres nogle flere 'vinduer' til foreningsidræt for ældre i skolernes tider i faciliteterne, idet skolerne i praksis ikke udnytter den fulde kapacitet. Skolerne kan være relevant for at sikre aktivitetsmuligheder tæt på ældres bopæl.

Voksne uden for foreningslivet

Relativt få voksne borgere i Frederiksberg Kommune dyrker idræt i en forening²⁴. Det kan gøre dem til en relevant målgruppe at arbejde med for foreningsidrætten, såfremt man kan og vil prioritere plads til dem i foreninger og faciliteter (jf. hovedtema 1) eller satse på udendørsaktiviteter.

Når det kommer til baggrundsforhold er der ingen særlige forskelle mellem foreningsaktive og ikke-foreningsaktive, og man finder således lige store andele mænd og kvinder, unge og gamle samt højt og lavt uddannede i og uden for foreningslivet.

Når voksne skal gå til idræt og motion, er det altoverskyggende parameter, at aktiviteten tiltaler dem, og det synes mange voksne, at motionsaktiviteter som løb, styrketræning, vandring, svømning, yoga/afspænding, gymnastik og aerobic/holdtræning gør. Mange af disse aktiviteter kan arrangeres udendørs, og behøver derfor ikke være begrænsede af kapacitetsmanglen.

For foreningsaktive og ikke-foreningsaktive er det lige vigtigt med socialt sammenhold, gode faciliteter og kompetente trænere/instruktører, når de går til idræt. Voksne, som er stoppet i en forening, har været mindre tilfredse med det sociale sammenhold og trænerkompetencerne i foreningen, end de voksne som er fortsat. Det peger på, at sociale relationer og kompetente træner/instruktører er en af nøglerne til at fastholde voksne i foreningsidrætten. Dertil kommer, at de ikke-foreningsaktive er særligt optagede af de praktiske forhold i forbindelse med idrætsudøvelse, og det taler for, at tilbud skal arrangeres med en vis grad af fleksibilitet og foregå tæt på hjemmet. Der er altså basis for dialog med foreningerne om udvikling af nye tilbud til den voksne målgruppe.

Tal på idræt i Frederiksberg kommune og nabokommuner

Frederiksberg Kommune er omkranset af Københavns Kommune, og det spiller ind på det praktiske arbejde i forvaltning, idrætsunion og foreninger, ligesom det er et emne i politiske debatter og diskussioner.

Der sker en stor pendling på tværs af kommunegrænserne. Halvdelen af medlemmerne i foreninger i Frederiksberg Kommune kommer fra en anden kommune, og i 2015 var 44 pct. af medlemmerne i kommunens foreninger blandt børn unge under 25 år ikke bosat i Frederiksberg, mens det var 61 pct. af de voksne. Der sker ingen udligning på tværs af kommunerne, og Frederiksberg Kommune yder medlemsskud til alle medlemmer under 25 år, ligesom der heller ikke gøres forskel i brug af faciliteter.

Denne undersøgelse viser, at mange frederiksbergborgere omvendt også pendler ud af kommunen. Hver tredje 10-15-årige (32 pct.) foreningsaktive er kun medlem af en idrætsforening i en anden kommune, mens resten er medlem af mindst én forening i Frederiksberg Kommune (kan også være medlem i en anden kommune). Blandt voksne er det fler-

²⁴ Den lave deltagelse kan muligvis skyldes manglende plads i foreninger. Få voksne står dog på ventelister, men aktiviteter for voksne afvises jævnlige på grund af kapacitetsmangel og oprettes slet ikke.

tallet af de foreningsaktive, som kun er medlem af en forening i en anden kommune (71 pct.). Foreningsidrætten i andre kommuner (primært Københavns Kommune) spiller altså en meget stor rolle for mange frederiksbergborgeres idræts- og foreningsliv.

Når det kommer til brug af faciliteter, er der generelt en endnu større brug uden for kommunen blandt frederiksbergborgerne. Mange borgere bruger faciliteter og steder i Frederiksberg Kommune, men også i en anden kommune. Blandt børn og unge er det særligt svømmehal, fitnesscentre, naturen, andre baner/anlæg og aktivitetsanlæg, der også bruges i andre kommuner, mens det blandt voksne også gælder hal/sal og fodboldbane (dem bruger børn og unge primært kun i Frederiksberg Kommune).

Den store brug på tværs afspejler formentlig det forhold, at mange borgere i praksis ikke er optagede af eller opmærksomme på, om de er aktive i Frederiksberg Kommune, Københavns Kommune eller en helt tredje kommune. For borgerne handler det helt banalt om at kunne gå til en spændende idræts- eller motionsaktivitet, og for mange borgere kan tilbud i Københavns Kommune være tættest på.

Heller ikke idrætsforeningerne er særligt optagede af kommunegrænser, når det kommer til at rekruttere medlemmer. Begrænsningen ligger således primært i foreningernes adgang til faciliteter. Foreningerne er først og fremmest optagede af at få flere medlemmer og tilbyde gode aktiviteter, og flertallet af foreningerne har også flere kommuner som deres primære virkeområder (dvs. området de rekrutterer medlemmer fra).

Tallene skal selvfølgelig læses med det forbehold, at de afspejler de aktuelle forhold, og det er ikke til at sige, om børn, unge og voksne ville vælge anderledes, hvis de kunne. Nogle frederiksbergborgere kan givetvis være tvunget ud af kommunen på grund af pladmangel i Frederiksberg (bl.a. pga. indpendlingen), og være nødsaget til at være aktiv i en anden kommune eller med en anden aktivitet

Optimering af benyttelse af idrætsfaciliteter og steder til idræt og motion

Der er stort pres på anlagte idrætsfaciliteter i Frederiksberg Kommune, og det har været et særligt ønske, at Idan kobler sin generelle viden om kapacitetsbenyttelse til forholdene i Frederiksberg Kommune med henblik på at komme med perspektiver og forslag til, hvordan man i kommunen kan arbejde med at optimere benyttelsen af de eksisterende faciliteter. Herunder følger en række forskellige perspektiver og forslag til, hvordan dette arbejde kan gribes an. Perspektiver og forslag er inddelt i en række hovedkategorier.

Organisering

Der er forskel på benyttelsen af idrætslokaler/små gymnastiksale alt efter, hvem der står for at administrere tider i dem. Selvom der skal tages forbehold for, at Frederiksberg Idræts-Union administrerer fordelingen af tider i de mest eftertragtede faciliteter med bemanning (og faciliteter på idrætsanlæg), er benyttelsen af de idrætslokaler/små gymnastiksale unionen administrerer (dvs. fordeler tider og løbende tilpasser efterspørgsel og

behov hos foreninger) bemærkelsesværdigt og markant højere, end tilfældet er i dem administreret af kommunen. Ligeledes er fremmødet til bookede tider højere. Det giver anledning til en række perspektiver og forslag.

- **Aktiv ledelse:** Forskning i optimering af udnyttelse af idrætsfaciliteter indikerer, at aktiv ledelse og et klart placeret ansvar for at udnytte faciliteter giver bedre udnyttelse (Iversen, 2015). Det billede synes også at gøre sig gældende i Frederiksberg Kommune, hvor de faciliteter, som Frederiksberg Idræts-Union fordeler tider i, udnyttes bedre end andre. Unionen har et konstant fokus på udnyttelsen af faciliteter og har medarbejderressourcer allokeret hertil og udfører løbende optællinger og sæsontilpasninger. Det sker ikke i samme proaktive omfang i de kommunalt administrerede faciliteter, og det kan være relevant at overveje, hvordan et klarere ansvar for optimal udnyttelse i løbet af sæsonen kan organiseres. Opgaven kan løses i forvaltningen eller muligvis af Frederiksberg Idræts-Union. Det vil kræve ekstra tilførsel af medarbejderressourcer.
- **En fordelingsprocedure:** I forlængelse af ovenstående kan det også være relevant at overveje en sammenlægning af Frederiksberg Idræts-Union og Frederiksberg Kommunes fordelingsprocedure. Pt. eksisterer der to forskellige procedurer, og selvom der foregår en vis koordinering mellem de to, er det ikke alle brugere, som kender til de to systemer (og alle faciliteter), og det kan delvist forklare forskel i andelen af bookinger (der er eksempelvis færre bookinger i faciliteter administreret af kommunen). En sammenlægning kan muligvis spare administrationsomkostninger, men hovedfokus bør være på mere optimal udnyttelse. Opgaven vil kunne løses i forvaltningen eller af Frederiksberg Idræts-Union. Idan er bekendt med, at Frederiksberg Kommune og Frederiksberg Idræts-Union er i gang med et fælles projekt, som netop kigger på mulighederne for at optimere fordelingsprocedurerne.
- **Bedre bookingsystem:** Et mere transparent bookingsystem, som kan håndtere løbende booking og afbooking (aflysninger), kan være med til at understøtte bedre udnyttelse særligt i de tilfælde, at der med kort varsel sker aflysninger. Her vil et system kunne give andre brugere mulighed for at booke ekstra træningstid med kort varsel. Et velfungerende system kan få betydning i forhold til at intensivere løbende opfølgning og tilretning og dermed spille en rolle for kapacitetsoptimering. En fordel ved ét samlet system kan også være, at det skaber større overblik for brugerne over lokaleressourcerne i kommunen, som kan være med til at understøtte øget booking af lokaler (det kan eksempelvis skabe større bevidsthed om de mindre søgte lokaler på folkeskoler). Idan er bekendt med, at der arbejdes på at etablere et nyt bookingsystem i kommunen. Der findes til Idans kendskab pt. ikke ét system, der imødekommer alle ønsker, og der vil være behov for at tilpasse/udvikle et sådan system.

Fordelingspolitik

Da der i fremtiden også vil være behov for at prioritere mellem brugere af faciliteterne, er det fra politisk side nødvendigt løbende at tage stilling til fordelingspolitikken i kommu-

nen²⁵. Det er særligt relevant i tidsrum med stor efterspørgsel. Herunder følger en række perspektiver og forslag, som kan være relevante for at sikre optimal benyttelse af faciliteterne.

- **Antal deltagere og varighed:** For at øge antallet af aktive i faciliteterne kan Frederiksberg Kommune overveje at stille krav til deltagerantallet i de faciliteter og i de tidsrum, hvor presset er størst. Det kan give mulighed for at flytte brugere, der har behov for mindre plads til de mindre eftertragtede faciliteter. Sådanne deltagerkrav kan tilpasses efter type af idrætsaktivitet. I de mest eftertragtede tidsrum kan man også overveje, om aktiviteter – eksempelvis for de mindste børn – kun må have en vis varighed for at sikre, at mange børn og unge får mulighed for at være aktive. Det kan kombineres med, at holdene varmer op i tilstødende lokaler/udendørs.
- **Flere aktiviteter samtidigt:** Der er flere aktive i faciliteter, når to eller flere aktiviteter er arrangeret samtidigt. Det kan – naturligvis med respekt for de konkrete aktiviteter pladsbehov – være relevant at tænke ind i fordelingen af tider og give mulighed for, at børneaktiviteter med få deltagere også kan få tider i primetime.
- **Veksle mellem faciliteter/tidspunkter:** En måde at øge brugen af de mindre eftertragtede faciliteter/tidsrum kan ske via en dynamisk fordeling, så foreninger/hold veksler mellem at træne i de eftertragtede faciliteter/tidsrum og de mindre eftertragtede faciliteter/tidsrum. Det kan ske på uge- (skifte hver anden træning) eller månedsbasis (skifte hver måned). På samme vis kan det også være relevant at se på mulighederne for at integrere inde- og udebrug. Det kan være via foreningsaktiviteter, hvor fokus ikke kun er på én idræt, men flere forskellige. Det vil umiddelbart også kunne imødekomme voksnes ønske om at kunne variere mellem forskellige aktiviteter fremfor at være knyttet til én enkelt (se også næste punkt).
- **Øg optimeringskompetencer:** Det er i sidste ende idrætsforeningerne, som står for at afholde aktiviteter, og foreningerne har derfor også en nøglerolle i at sikre høj benyttelse (f.eks. mange aktive pr. time). Det kan derfor være en ide at gøre kapacitetsudnyttelse til et mere centralt fokuspunkt blandt foreningerne, som kan understøttes med kompetenceudvikling. Det kan f.eks. omhandle interne fordelingsprocedurer i foreningerne, samt hvordan man organiserer mange aktive på begrænset plads uden tab af træningskvalitet. Form og indhold vil selvfølgelig variere mellem idrætsaktiviteter, og det kan være oplagt at søge samarbejde mellem foreninger med ens eller tilnærmedesvis ens aktiviteter. Det kan ske i regi af Frederiksberg Idræts-Union.
- **Kortere sæsonperioder:** Behovet for træningstider varierer for en stor del af foreningsaktiviteterne i løbet af sæsonen. På samme vis varierer foreningernes behov for faciliteter i løbet af sæsonen. Umiddelbart gælder fordeling af tider for én sæson

²⁵ I baggrundsrapportens delanalyse 5 fremgår voksnes syn på fordelingspolitikken, mens idrætsforeninger, øvrige foreninger/aftenskoler og skoler/kommunale institutioners fremgår af delanalyse 7.

ad gangen. Der sker i faciliteter administreret af Frederiksberg Idræts-Union løbende tilpasninger, men der kan være grund til at udvide dét arbejde til flere faciliteter og se på muligheden for at kombinere sæsonbooking med kortere bookingperioder.

Brug mindre eftertragtede perioder og faciliteter

Der er mindre brug af faciliteter i dag- og ydertimer samt weekender generelt og af idrætslokaler/små gymnastiksale på skoler. De mindre eftertragtede perioder og faciliteter kan komme mere i spil for mindre prioriterede borgergrupper (voksne og ældre) og fungere som aflastning/supplement/rugekasse i forhold til de mere eftertragtede perioder. Mange af de mindre idrætslokaler/små gymnastiksale vil passe fint til de aktiviteter, som netop voksne og ældre dyrker.

- **Aktiviteter for ældre i dagtimer:** Ældre foretrækker at dyrke idræt i dagtimerne mellem kl. 8-12, og det kan være oplagt at se på mulighederne for at øge antallet af foreningstilbud til denne målgruppe i dette tidsrum. Særligt i de faciliteter, som ikke er tilknyttet skoler, er der megen fri kapacitet i dagtimer, som kan komme i brug. Tilbud til ældre kan arrangeres af eksisterende foreninger, men det kan også være relevant at understøtte nye tilbud. Her kan det være særligt relevant at tage kontakt til ældreorganisationer og andre grene af kommunen med kontakt til ældre eller fitnesscentre.
- **Aktiviteter for voksne i de sene aftentimer/weekender:** Børn og unge er typisk aktive frem til kl. 19.30-20, hvorefter benyttelsen af faciliteterne daler. I weekender er benyttelsen begrænset. I disse perioder er der - også i de mere eftertragtede faciliteter - en del fri kapacitet, som det er oplagt at sætte i spil som mere centrale træningstidspunkter for voksne. Det kan ske i regi af foreninger (som det også gør, særligt blandt studerende), men det kan muligvis også være relevant for grupper af voksne, som ikke pt. er aktive via en forening. Særligt yngre voksne (16-19-årige) efterspørger muligheden for at kunne komme 'ind fra gaden' og bruge faciliteter, og det kan der etableres muligheder for i de mindre eftertragtede ydertimer. Det kan tænkes på forskellig vis og kan inkludere alt fra åbne træninger til faste tider for grupper af unge. Bemærk, at også mere selvorganiserede tilbud i foreningerne skal faciliteres for at blive en succes.
- **Aktiviteter for de yngste eller voksne i idrætslokaler/små gymnastiksale:** Voksne dyrker i begrænset omfang aktiviteter, som kræver særlige faciliteter eller udstyr. Voksne vil gerne være aktive med motionsaktiviteter, og det er der god mulighed for at dyrke i idrætslokaler/små gymnastiksale, hvor der umiddelbart er en del fri kapacitet. Aktiviteterne vil her kunne kombineres med udendørsaktiviteter og således også imødekomme voksnes ønske om at være aktive udendørs. På samme måde passer disse faciliteter også fint til aktiviteter for de yngste. For dem handler det ligeså meget om leg og samvær som egentlig idræt, og der er umiddelbart ikke store krav til særlige faciliteter eller udstyr.

- **Aktiviteter om eftermiddagen:** Der er begrænset samarbejde mellem foreninger og folkeskoler i regi af folkeskolereformen, og der er begrænset brug af nogle faciliteter i de sene eftermiddagstimer. Det kan derfor være oplagt at understøtte øget samarbejde mellem foreninger og skoler med henblik på at få skabt flere foreningsaktiviteter i eftermiddagstimerne, hvilket også kan være med til at lette presset fra de almindelige idrætshaller i primetime.

Opkvalificering af faciliteter i folkeskoler

Der er lavere efterspørgsel, fremmøde og brug af faciliteter på folkeskoler. Ligeledes er brugerne også mindre tilfredse med disse faciliteter. Men øget brug af idrætslokaler/små gymnastiksale på folkeskoler vil umiddelbart kunne imødekomme en del brugeres ønske om mere træningstid.

- **Opgradering:** Den lavere tilfredshed med faciliteterne på skolerne og den mindre efterspørgsel er værd at tage notits af, og det kan være relevant at overveje, hvordan man kan gøre disse faciliteter mere attraktive. Et sådant udviklingsarbejde vil involvere de lokale folkeskoler, men kan med fordel også involvere relevante brugere/foreninger for at sikre, at faciliteterne imødekommer forskellige brugeres behov til såvel selve faciliteten som til sociale mødesteder for foreninger, omklædningsforhold, depotrum osv.
- **Øget fokus på brug:** Der følges (jf. punkt om organisering) ikke systematisk op på brug af skolefaciliteter, som det eksempelvis er tilfældet i de faciliteter, som administreres af Frederiksberg Idræts-Union. En mere systematisk tilgang til at sikre god benyttelse (og tilretning i løbet af sæsonen) vil formentlig kunne skabe øget brug. Opgaven vil kræve ekstra tilførsel af medarbejderressourcer og/eller midler til tekniske løsninger.
- **Øgede åbningstider:** En del skolefaciliteter er lukket for fritidsbrugere på fredage og i weekender. Dertil kommer, at de fleste skolefaciliteter først kan benyttes af fritidsbrugere fra kl. 16.30 og frem til kl. 21.30/45. Visse idrætslokaler/små gymnastiksale er ikke fuldt bookede, og en mere proaktiv indsats kan muligvis gøre dem mere eftertragtede. Sker det, kan det være relevant med øgede åbningstider.

Nye potentialer – udvidelse af den eksisterende kapacitet

Der findes rundt om i kommunen en del idrætsfaciliteter, som ikke benyttes fuldt ud i dag. Det er allerede nævnt i forhold til faciliteter på skoler, men der er også andre faciliteter, som kan være relevante at have fokus på.

- **Øget integration af KB's faciliteter:** KB råder over og driver mange faciliteter i kommunen, men det er kun enkelte fodboldbaner, som indgår i den kommunale fordeling. Kommer der andre cricket- eller tennisklubber/selvorganiserede tennisspillere i kommunen, kan det være relevant at overveje, om der kan skabes mere plads for dem på KB's anlæg. Umiddelbart er der plads til mere aktivitet på de udendørs tennisbaner. I den udendørs tennissæson kan det være relevant at under-

søge muligheden for at benytte nogle af KB's indendørs tennisbaner til andre idrætsaktiviteter. I primetime er der et stort behov for mere haltid, og her kan KB's indendørs tennisbaner komme i spil. Det kan eksempelvis ske ved at lægge et midlertidigt halvgulv i den store indendørshal på Peter Bangs Vej. På samme vis kan man undersøge muligheden for at omlægge tennisbaner til eksempelvis aktiviteter på kunstgræs uden for tennissæsonen.

- **Købe tid til idræt:** I de tilfælde hvor man inden for kommunegrænsen ikke selv kan imødekomme kapacitetsbehov, kan man overveje at købe sig til ekstra kapacitet i nabokommuner (eksempelvis i Københavns Kommune). Ligeledes kan man forsøge at købe mere træningstid i de selvejende institutioner, som findes i kommunen. Generelt synes mange foreninger i Frederiksberg at have økonomi til selv at bidrage til leje af eksempelvis halkapacitet i nabokommuner.
- **Faciliteter med lav benyttelse:** En række faciliteter administreret af Frederiksberg Idræts-Union bruges i noget mindre omfang end de andre faciliteter under unionens administration. Det gælder Tre Falke Hallen, Store sal, Kassen og skydekælderen i Kedelhallen samt bordtennissalen og spejlsalen i Mariendals-Hallen. Disse faciliteter burde umiddelbart kunne bringes mere i spil, og bortset fra Kassen og skydekælderen er alle faciliteter stort set fuldt booket fra kl. 16-22 på hverdage. Det lave fremmøde til bookede tider kan være tegn på, at brugerne ikke har behov for de tider, de er tildelt, og der kan være behov for at tilpasse bookingerne/eventuelt stille faciliteterne til rådighed for andre brugere.
- **Samarbejde med kommercielle aktører:** Der findes i kommunen mange kommercielle idrætstilbud, som givetvis har en del ledig kapacitet og/eller instruktørkompetencer, som kan bringes i spil over for visse borgergrupper og foreninger. Mange borgere bruger allerede kommercielle tilbud, men for særlige grupper (eksempelvis ældre og udsatte borgere) kan det være nødvendigt med særlige støtteordninger, ligesom køb af facilitetstid til foreninger kan overvejes.

Øget inddragelse af udendørs steder

Udendørsarealer er et oplagt sted at igangsætte nye tilbud til voksne og ældre. Det vil imødekomme voksne og ældres ønske om at være aktive udendørs. Der er plads i byens rum, parker og pladser, men som tidligere nævnt skal benyttelse ske i overensstemmelse med de gældende regler på området.

- **Understøt udvikling af foreningstilbud:** Fra Frederiksberg Kommune og Frederiksberg Idræts-Unions side kan man igangsætte et arbejde for at fremme foreningsaktiviteter i det fri. Det kan ske ved at bringe fokus på mulighederne og understøtte det via forskellige former for workshops/inspirationsaftener, hvor fokus er på, hvordan aktiviteter kan arrangeres udendørs, hvilke aktiviteter som er relevante og for hvilke målgrupper. Idræt i det fri (også foreningsidræt) kan faciliteres mere i forhold til kreative instruktører, mødesteder, holdtræninger osv.

- **Opkvalificering af udendørs (trænings-)faciliteter:** Sideløbende med en satsning på udeområder kan man udvide tilgængeligheden og variationen af udendørs træningsfaciliteter. Der findes i kommunen allerede en del udendørs faciliteter, og de kommunale erfaringer kan sammen med evalueringer på området inddrages i forhold til at skabe faciliteter, som rammer flest mulige brugere (se Pilgaard, 2016²⁶).

Idrættens organisering og Frederiksberg Idræts-Unions særlige rolle

Frederiksberg Idræts-Union spiller en stor rolle på idrætsområdet i kommunen. Unionen driver og fordeler tider i en stor del af idrætsfaciliteterne og sikrer på samme tid, at foreningerne har indflydelse på de forhold, som ligger dem nærmest (fordeling af tider og udvikling af faciliteter).

Undersøgelsen viser, at konstruktionen med Frederiksberg Idræts-Union som central aktør har fordele, som ikke mindst hænger sammen med, at unionen har personaleressourcer tilknyttet. Det er en fordel for idrætten i kommunen, at der findes en aktør, hvis primære opgave er at fremme idrætten og foreningslivets interesser, samt at der for en stor del af faciliteternes vedkommende er placeret et klart ansvar for fordeling af træningstider og drift, samt udvikling og vedligeholdelse af faciliteter. Tre styrker ved konstruktionen er i Idans optik væsentlige at fremhæve.

For det første er unionen med til at sikre høj kapacitetsbenyttelse i en stor del af faciliteterne i kommunen. Den høje benyttelse i faciliteterne under unionens administration afspejler delvist det forhold, at unionen administrerer de mest eftertragtede faciliteter, men også at unionen er meget opmærksom på at sikre høj benyttelse og har allokeret personaleressourcer til at tage hånd herom. Det sker via månedlige aktivitetsoptællinger og løbende kontakt til foreninger ved udeblivelser og manglende brug af fordelte tider. Fordelingen af tider tilpasses undervejs i sæsonen, og i ingen anden kommune, Idan har foretaget kapacitetsundersøgelser i, foregår et så systematisk opfølgingsarbejde. Med tanke på den store kapacitetsmangel i kommunen, er det en stor styrke ved unionens arbejde. Man kan overveje at bruge aktivitetsoptællingerne mere aktivt – eksempelvis via offentliggørelse.

For det andet er unionen med til at sikre (i hvert fald i teorien) foreningernes indflydelse på fordeling af tider via unionens demokratiske struktur. En velfungerende fordelingsproces er en hovedforudsætning for høj kapacitetsudnyttelse. Konstruktionen er i sin grundtanke fornuftig, men der er grund til at se på, hvordan der kan skabes større tilfredshed med processen blandt foreningerne. Foreningerne er delte i forhold til at være tilfredse/utilfredse med deres indflydelsesmuligheder i processen.

For det tredje er der større tilfredshed blandt brugerne med de idrætsfaciliteter, som unionen driver (tilfredsheden på udendørssiden skal tilskrives Frederiksberg Gartner- og Vej-service) end med andre faciliteter i Frederiksberg Kommune. Selvom det skal tages med forbehold for, at unionen råder over mange af de mest eftertragtede faciliteter, er tilfredsheden blandt brugerne stor (utilfredsheden med faciliteter går primært på antallet). Gen-

²⁶ 'Evaluering af løbestier. Lys og liv i Søndermarken, Pulsparken i Ry og Interaktiv motionssti i Herlev'.

tagne brugerundersøgelser er formentlig med til at sikre, at unionen løbende kan tilpasse og udvikle faciliteterne i tråd med brugernes behov.

Et område, Frederiksberg Idræts-Union kan arbejde for at få større indflydelse på/betydning for, er igangsættelse af nye tilbud og aktiviteter i foreninger – på eget initiativ eller som facilitator i samarbejde med private eller foreningsdrevne udbydere. Det er relativt få foreninger, som vurderer, at unionen spiller nogen særlig rolle her. Det kan kombineres med, at unionen bliver en mere central udviklingsaktør for foreningslivet både i forhold til at tackle hverdagens udfordringer, og til at opsamle og indarbejde nye tendenser i foreningsidrætten. Det kan kombineres med, at unionen arbejder med at realisere nogle af de uudnyttede potentialer i kommunen. Mest relevant er fokus på:

- At udvikle faciliteter og aktivitetssteder på folkeskoler i samarbejde med kommunen.
- At animere foreninger til at øge antallet af aktiviteter i udendørsområder og skolefaciliteter (evt. spille en større rolle i fordelingsprocessen) (se også forrige punkt).
- At understøtte foreningers arbejde med at udvikle tilbud til de mindst idrætsaktive borgergrupper i kommunen – eller alternativt selv udbyde/facilitere aktiviteter.
- At understøtte udvikling af metoder til effektiv brug af faciliteter/aktivitetsareal (se også forrige punkt).

Økonomi og tilskud

Det har været et centralt ønske i forbindelse med undersøgelsen at få forskellige bud på udbyttet af de anvendte driftsmidler på idrætsområdet. Sekundært at få viden om hvordan foreninger ønsker tilskudsmidler til foreninger fordelt (behandles i næste afsnit).

Udbyttet af de kommunale driftsmidler

Idrætsområdets økonomi er i Danmark kendetegnet ved meget stor kommunal selvforvaltning og råderum. Dertil kommer, at kommunerne er organiseret forskelligt på området og har forskellige rammebetingelser og foreningskulturer. Et fællestræk ved kommunerne er, at langt de fleste driftsmidler på idrætsområdet går til drift af idrætsfaciliteter, som især bruges af foreningsidrætten/foreningsaktive og i dagtimerne i vid udstrækning også af skoler.

Foretager man en sammenligning af de absolutte driftsudgifter i kommunerne til at drive faciliteter og sætter dem i forhold til antallet og typen af faciliteter, er det på nuværende grundlag ikke muligt at konkludere, om Frederiksberg Kommune driver faciliteterne dyre eller billige end i andre kommuner. Her ses ikke på udbyttet i forhold til brug (f.eks. antal aktivitetstimer eller udøvere) eller vedligeholdelsesstand, men alene på hvor mange faciliteter de anvendte midler driver.

Herunder følger seks indikatorer, som på forskellig vis giver et bud på udbyttet af driftsudgifterne på idrætsområdet. Der er tale om indikatorer, og der skal som nævnt tages forbehold for forskelle imellem kommuner. Frederiksberg Kommune sammenlignes her med sammenligningskommunerne Ballerup, Frederikssund, Gentofte og Gladsaxe Kommune.

Indikator 1: Benyttelse af faciliteter

Benyttelsen af idrætsfaciliteter i kommunen tjener som indikator for, hvor godt de eksisterende faciliteter i kommune benyttes. Kapacitetsanalyser i kommunerne²⁷ viser her, at Frederiksberg Kommune ligger i top. Det er mest oplagt at sammenligne benyttelsen af almindelige idrætshaller og 11-mands kunstgræsbaner (de findes i alle kommuner, er eftertragtede og ensartede), og her er den procentuelle benyttelse i aftentimer (kl. 16-22) på hverdage højere i Frederiksberg Kommune end i de andre kommuner. Det hører med til billedet, at Frederiksberg Kommunens store befolkningstæthed giver faciliteterne i kommunen et stort rekrutteringsgrundlag fra nærområdet (der er mange borgere pr. almindelig idrætshal/11-mands kunstgræsbane) i forhold de andre kommuner.

Indikator 2: Borger- og brugertilfredshed

Tilfredsheden med idrætsfaciliteter blandt borgere og brugere (idrætsforeninger, øvrige foreninger/ aftenskoler, skoler/kommunale institutioner) giver indblik i, hvor tilfredse/ utilfredse borgere og brugere er med idrætsfaciliteter i deres kommune/nærområde²⁸.

Borgerne i Frederiksberg Kommune er tilfredse med idrætsfaciliteterne i deres nærområde. Borgernes vurdering er meget ens mellem Frederiksberg, Ballerup og Frederikssund Kommune, mens tilfredsheden er lidt højere i Gladsaxe og Gentofte Kommune. Brugere i Frederiksberg Kommune er mere tilbageholdende i deres vurdering end borgerne, men brugernes vurdering er på niveau med brugere i Frederikssund Kommune og mere positive end i Gentofte Kommune. Brugere i Ballerup og Gladsaxe er lidt mere positive end i Frederiksberg.

Alt i alt er der ikke nævneværdige forskelle i vurderingen mellem Frederiksberg Kommune og de andre kommuner, og medtager man, at Frederiksberg Kommune bruger færrest midler pr. borger på området (se næste indikator), får kommunen her umiddelbart meget for midlerne.

Indikator 3: Driftsudgifter pr. borger

Sætter man de samlede driftsudgifter²⁹ til idrætsområdet i forhold til indbyggertallet i kommunen, har Frederiksberg Kommune de laveste driftsudgifter pr. borger. Frederiksberg Kommune bruger 514 kr. pr. borger, mens Ballerup bruger 529 kr. pr. borger, Frederikssund 720 kr. pr. borger, Gladsaxe 826 kr. pr. borger og Gentofte 1.057 kr. pr. borger. De begrænsede driftsudgifter i Frederiksberg Kommune skal ses i lyset af, at der i kommunen

²⁷ Der er ikke foretaget en kapacitetsanalyse i Gentofte Kommune, hvorfor Gentofte ikke indgår her.

²⁸ Borgere (ikke brugere) kan vurdere i forhold til andre kommuner. Det forhold er antaget at være ens på tværs af kommuner.

²⁹ De samlede driftsudgifter (2015-tal) stammer fra Danmarks Statistik. Udregningsmetode er beskrevet i bilag 2, appendiks 2.

er relativt mange borgere pr. facilitet, lige som tre af de øvrige kommuner har dyre special-faciliteter som cykelarena (Ballerup) eller skøjtehallen (Gladsaxe og Gentofte).

Indikator 4: Driftsudgifter pr. idrætsaktive

Via borgerundersøgelserne i Frederiksberg Kommune og sammenligningskommunerne er det muligt at sætte de samlede driftsmidler på idrætsområdet i forhold til antallet af idrætsaktive³⁰. Driftsudgifterne pr. idrætsaktive borger er lavest i Frederiksberg Kommune (925 kr. pr. idrætsaktive) og Ballerup Kommune (926 kr. pr. idrætsaktive), mens det er højest i Gentofte (1.678 kr. pr. idrætsaktive). Frederikssund bruger 1.227 kr. pr. idrætsaktive og Gladsaxe 1.494 kr. pr. idrætsaktive.

Driftsmidlerne på idrætsområder går især til drift af idrætsfaciliteter og forskellige tilskud møntet på foreningsidrætten. De fleste børn og unge bruger kommunalt støttede idrætsfaciliteter og/eller er medlem af en idrætsforening, mens færre voksne bruger disse faciliteter. En stor del af de voksnes idrætsdeltagelse sker således uden direkte eller indirekte kommunalt støtte til deciderede idrætsfaciliteter.

Indikator 5: Driftsudgifter pr. foreningsaktive

Via borgerundersøgelserne i Frederiksberg Kommune og sammenligningskommunerne er det muligt at sætte de samlede driftsmidler på idrætsområdet i forhold til antallet af foreningsaktive³¹. Driftsudgifterne pr. foreningsaktive borger er lavest i Ballerup Kommune (1.486 kr. pr. foreningsaktive) efterfulgt af Frederikssund (1.823 kr. pr. foreningsaktive) og Frederiksberg Kommune (1.877 kr. pr. foreningsaktive). Driftsudgifterne pr. foreningsaktive er betydeligt højere i Gentofte (2.831 kr. pr. foreningsaktive) og Gladsaxe (2.822 kr. pr. foreningsaktive).

De foreningsaktive borgere har alle på den ene eller anden vis glæde af den kommunale støtte på området, og derfor giver denne indikator et umiddelbart bud på udbyttet af midlerne på området. Borgere kan dog gøre brug af tilbud i andre kommuner, som det i stor udstrækning sker for borgerne i Frederiksberg Kommune, ligesom det heller ikke er muligt at tage højde for antal dobbeltmedlemskaber (borgere som er medlem af flere foreninger - mest relevant for børn og unge).

Indikator 6: Driftsudgifter pr. foreningsmedlem (Centralt ForeningsRegister)

Via idrætsorganisationernes Centralt ForeningsRegister kan antallet af foreningsmedlemmer i foreninger hjemmehørende i Frederiksberg Kommune og i sammenligningskommunerne sættes i forhold til de samlede driftsmidler på idrætsområdet³². Driftsudgifterne pr. foreningsmedlem er lavest i Ballerup (1.620 kr. pr. foreningsmedlem) efterfulgt af Frederikssund (1.823 kr. pr. foreningsmedlem). Driftsudgifterne pr. foreningsmedlem er lidt la-

³⁰ Antallet af idrætsaktive er udregnet ved at tage den procentuelle idrætsdeltagelse blandt børn og unge (10-15 år) og voksne (16-80 år) i forhold til kommunens indbyggertal (2015K1). Yngre under 10 år og ældre over 80 år indgår ikke beregningen. Metoden er ens i alle kommuner.

³¹ Antallet af foreningsaktive er udregnet ved at tage den procentuelle foreningsdeltagelse blandt børn og unge (10-15 år) og voksne (16-80 år) i forhold til kommunens indbyggertal (2015K1). Yngre under 10 år og ældre over 80 år indgår ikke beregningen. Metoden er ens i alle kommuner.

³² http://www.dif.dk/da/om_dif/medlemstal

vere i Gladsaxe (2.264 kr. pr. foreningsmedlem) end i Frederiksberg Kommune (2.427 kr. pr. foreningsmedlem), mens de er højest i Gentofte (2.835 kr. pr. foreningsmedlem).

Antallet af foreningsaktive giver et groft billede af, hvor mange personer midlerne på idrætsområdet går til. I tallet indgår også borgere fra andre kommuner, som er medlem af Frederiksberg-foreninger. Borgere med flere medlemskaber tæller flere gange i statistikken.

Tilskud til foreningsidrætten

Frederiksberg Kommune og Frederiksberg Idræts-Union har ønsket foreningernes syn på, hvordan de ønsker aktivitetstilskud fordelt (foreningerne modtog i 2015 455 kr. pr. medlem under 25 år). Den nuværende model for aktivitetstilskud til foreninger er baseret på en simpel model, hvor foreningerne modtager ét samlet aktivitetstilskud med baggrund i antal medlemmer under 25 år. Foreningerne bestemmer selv, hvordan tilskuddet bruges, og de skal selv fordele det på forskellige poster som eksempelvis rekvisitter og uddannelse af trænere/ledere. Tidligere havde man i kommunen en model med øremærkede puljer og et mindre aktivitetstilskud. Blandt foreningerne er der stor tilslutning til at bevare den nuværende model. Det skal her nævnes, at der ikke findes forskningsmæssigt belæg for at sige, om den ene model er bedre end den anden.

En klar fordel ved ét samlet tilskud er, at det er nemt at administrere for kommune såvel som foreninger. Det er nemt at gennemskue, hvad tilskuddet gives med baggrund i, og det er også relativt nemt for foreninger at forudse, hvor stort et tilskud de får. Det kan formentlig sikre en vis stabilitet i foreningslivet. Det er også en fordel, at store og små foreninger bliver behandlet ens. Ét tilskud giver også foreningerne stort råderum. Det er for mange foreninger en fordel, men det kræver, at foreninger har ressourcer til at forvalte tilskuddene godt og sikre, at der bliver sat tilpas med midler af til foreningens forskellige aktiviteter (bredde, elite, træner/lederuddannelse o. lign.). Der kan derfor også ligge en ulempe i ét samlet tilskud. I udgangspunktet kan kommunen ikke påvirke brugen af tilskuddet, og det er derfor ikke muligt at fremme særlige aktiviteter i foreningerne. Det er muligt via puljer.

Litteratur

Forsberg, P. & C G. Nielsen (2016): *Fremtidens idrætsfaciliteter i Frederiksberg Kommune – Baggrundsanalyser*, København: Idrættens Analyseinstitut.

Frederiksberg Kommune (2015). *Kultur- og Fritidspolitik 2015-2018*, Frederiksberg: Frederiksberg Kommune.

Frederiksberg Idræts-Union (2015). *Idrætsvision for Frederiksberg frem mod 2025*, Frederiksberg: Frederiksberg Idræt-Union.

Pilgaard, M. (2016). *Evaluering af løbestier. Lys og liv i Søndermarken, Pulsparken i Ry og Interaktiv motionssti i Herlev*, København: Idrættens Analyseinstitut.

Frederiksberg Kommune (2016). *Prognose over Frederiksberg Kommunes befolkning 2016*, Frederiksberg: Økonomiafdelingen, Frederiksberg Kommune.

Iversen, E. (2015). *Public Management of Private Non-Profit Sports Halls*, ph.d.-afhandling, Odense: Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet.

Supplerende bilag, tabeller og figurer til baggrundsrapport er samlet i *Fremtidens idrætsfaciliteter i Frederiksberg Kommune - Appendiks og bilagssamling*. Kan tilgås i Idans Vidensbank.

